

ประวัติเมืองจันทบุรี

๗๗๑

หอสมุดแห่งชาติรัชมังกลาภิเชก จันทบุรี

๑๑
๑๑๕.๑๓๒๔
๓ ๑๙๑๘

ประวัติเมืองจันทบุรี

ของ

ดร. อมาตยกุล

และ

ออกฐานกรรรมภิศาสตร์จังหวัดจันทบุรี

915.9326

๓ ๑๖๑ ป.๑

พิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงานฉานปณกิจศพ

นางอรุณวรรณ ปุณศรี

ณ เมรุวัดจันทนาราม ต. จันทนิมิต อ. เมือง จ. จันทบุรี

วันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๐

มหาวิทยาลัยราชภัฏ

เลขห้อง จข

เลขหมู่ ๗
๑๑๕.๑๑๒๖
๓๗๑ น๑

วันที่ ๗ เดือน ๑๑ ปี ๒๕๖๓ (๕)

ประวัตเมืองจันทบุรี

และ
หอสมุดแห่งชาติรัชมังกษัตริย์

จังหวัดจันทบุรี
กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติรัชมังกษัตริย์
ออกขานุกรมภูมิศาสตร์จังหวัดจันทบุรี

พิมพ์แจกเป็นอนุสรณ์ในงานสถาปนากิจศพ

นางอรุณวรรณ ปุณศรี

ณ เหววัดจันทาราม ค. จันทนิคม อ. เมือง จ. จันทบุรี

วันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๐

นางอรุณวรรณ ปุณศรี

ชาติ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๔

มรณะ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๐

เลขห้อง คน.

เลขที่ 915/9326

๑181 ปอ

เลขทะเบียน พทท น ๑ สิวท/คน(ก)

หนังสือเล่มนี้ได้ฉบับบริจาค
เพื่อใช้ในหอสมุดแห่งชาติ "อักษรมงคลาภิเชก" จันทบุรี
โดย... ..

คำนำ

คหบดีนายแพทย์ จันทา ปุณศรี ได้มาติดต่อกองแจ่งความ
จำนง ณ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร เพื่อขออนุญาต
จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง ประวัติเมืองจันทบุรี และอักษร-
านุกรมภูมิศาสตร์จังหวัดจันทบุรี เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ใน
งานฉลองเกษมศานต์ นางอรุณวรรณ ปุณศรี กำหนดงานใน
วันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ ณ เมรุวัดจันทนาราม
อำเภอเมือง จันทบุรี กรมศิลปากรมีความยินยอมอนุญาตให้
จัดพิมพ์ได้ดังประสงค์

เรื่องประวัติเมืองจันทบุรี เป็นบทประพันธ์ของนาย
ศรี อมาตยกุล ซึ่งเคยพิมพ์รวมอยู่ในเรื่อง เมืองทอง
ของไทย แต่ได้คัดคัดลอกนำมาพิมพ์ เฉพาะตอนที่กล่าวถึง
ประวัติเมืองจันทบุรีเท่านั้น ส่วนอักษรานุกรมภูมิศาสตร์
จังหวัดจันทบุรีนั้น เป็นงานของราชบัณฑิตยสถานได้จัดทำ
ขึ้นเฉพาะจังหวัด เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๒ เพื่อรวบรวม
ทำเป็นอักษรานุกรมภูมิศาสตร์ทั่วพระราชอาณาจักรไทย
ภายหลัง ซึ่งในขณะนั้นการจัดทำยังดำเนินอยู่เรื่อย ๆ แต่
ก็ได้ขออนุญาตให้ผู้สนใจมาขอรับต้นฉบับไปจัดพิมพ์ได้ เพื่อ

ข

จะได้มีโอกาสฟังความเห็นของมหาชน หากมีข้อบกพร่อง
ก็จะได้มีโอกาสแก้ไขได้ทันที่ และในการทำอักษร
นุกรมภูมิศาสตร์นี้ คณะกรรมการได้วางหลักการไว้เรียง
คำต่าง ๆ ที่เห็นว่าซ้ำกันมาก ๆ เป็นตัวอักษรย่อไว้ดังนี้

- จ. จังหวัด
- อ. อำเภอ
- ท. ตำบล
- พ. พลเมือง เขียนเป็นจำนวนกลม โดยเพิ่ม
และลดในหลักพัน
- น. เนื้อที่ คัดเป็นตารางกิโลเมตร
- กม. กิโลเมตร
- ม. เมตร
- ชม. เซนติเมตร
- ค. คลอง
- ก. เกาะ
- ช. ภูเขา

(แผนที่.....) หมายความว่าอยู่ในตารางแผนที่

ไทยแสดงอาณาเขตปกครองสมัยปัจจุบันของกรมแผนที่

ก

สำหรับอักษรนุกรมจังหวัดจันทบุรีนี้ เริ่มจัดทำครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ ข้อเท็จจริงบางอย่าง เช่นจำนวน
พลเมืองอาจจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่เนื้อหาส่วนใหญ่ก็
ไม่ผิดพลาดจากความเป็นจริงไปมากนัก

กรมศิลปากร ขอแนะนำในกุศลบุญราศีกัณฑ์
นพทาน ซึ่งเจ้าภาพได้บำเพ็ญ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่
ผู้วายชนม์ ทวงกุศลซึ่งได้ให้จกพิมพ์หนังสือที่
ออกแจกจ่ายเป็นสาธารณะประโยชน์ เป็นเครื่องมือแก่นัก
ค้นคว้าทั่วไป ขออุทิศกุศลบุญทั้งปวงนั้น จงกลบบันดาลให้
ผู้วายชนม์ประสบความสำเร็จในสัมปรายภพ จงทุกประการ
เทอญ.

กรมศิลปากร

๑๓ สิงหาคม ๒๕๒๐

ประวัติ

ในการฉาบฉวยแม่อรุณวรรณ ปุณศรี ในวันที่ เสาร์ที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ นี้ กระผมและลูก ๆ ได้ ร่วมกันจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้น เพื่อเป็นอนุสรณ์เนื่อง ในการบำเพ็ญกุศลอุทิศแด่คุณแม่อรุณวรรณ และเพื่อเป็น มิตรพัสถ์แก่ญาติมิตรซึ่งได้สละเวลามาร่วมในการบำเพ็ญกุศล ศพแม่อรุณวรรณ ในครั้งสุดท้ายนี้ ซึ่งกระผมและลูก ๆ ขอขอบพระคุณท่านที่เคารพและนับถือทั้งหลายเป็นอย่าง สูงในโอกาสนี้ด้วย

แม่อรุณวรรณ เกิดที่ตำบลตลาดเหนือ (ตำบล วัคใหม่) อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี เมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๔ ตรงกับวันศุกร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ปีกุน ร.ศ. ๑๓๐ เป็นบุตรคุณหลวงพิมลสมบัติ (จบ บัณฑิต) กับคุณแม่หญิง มีพี่และน้องอีก ๕ คน คือ

๑. พี่หยัน บัณฑิต	เสียชีวิตแล้ว
๒. พี่จบ ปุณศรี	เสียชีวิตแล้ว
๓. พี่ประจักษ์ บัณฑิต	เสียชีวิตแล้ว

๔. พี่ประจิม บัณฑิต

๕. น้องกระจ่าง บัณฑิต

แม่อรุณวรรณ ได้สมรสกับ นายแพทย์จินดา ปุณศรี เมื่อวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๐ ณ บ้านตำบลตลาดเหนือ (ตำบลวัคใหม่) อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี ชีวิต สมรสเป็นไปด้วยความราบรื่น มีความสุขสมบูรณ์เป็น อย่างดียิ่ง และให้กำเนิดบุตรและธิดา ๔ คน คือ

๑. นางจิรวรรณ กงทรัพย์
๒. นางอัญญา ชีวะเกตุ
๓. นายอมรกิจ ปุณศรี
๔. นายอัศวิน ปุณศรี

โดยปกติ แม่อรุณวรรณ เป็นคนแข็งแรงสุขภาพ อนามัยดี มีความอดทน ติดตามสามีไปทำงานในป่าเป็น เวลาถึง ๒๐ ปีเศษ โดยไม่เคยบ่นว้าไฉน

ณ วันอาทิตย์ที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ อันเป็น วันมรณะ จากอุบัติเหตุรถยนต์ถูกชน นั้น แม่อรุณวรรณ ได้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ โดยรถยนต์ของ นายชาย ชีวะเกตุ บุตรเขยคนรองพร้อมด้วยภรรยาและลูก ๆ ของเขา ๓ คน ขณะที่รถยนต์ถึงสี่แยกเฉลิมพล ใกล้ๆ คุ้งเต๊าะ ถูกรถยนต์

จันทบุรี

ภูมิประเทศและสภาพทั่วไป

โดยสารซึ่งไปจาก อำเภอสทศหีบ พุ่งชนอย่างแรงตรงประตู
หลังคาน้ำซึ่ง แม่อรดวรรณ นั่งอยู่พอดี ทำให้รถยนต์
ทั้งสองคันตกลงหลายตลบตกถนนทั้งสองคัน แม่อรดวรรณ
ถูกแรงกระแทกถึงคอหัก และถึงแก่กรรมในทันที ส่วน
ลูกหลานได้รับบาดเจ็บไม่มากนัก รวมศิริอายุได้ ๖๖ ปี
๓ เดือน ๖ วัน

นับเป็นการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ในชีวิตของกรรมและ
ลูกๆ และญาติมิตรทั้งหลาย พวกเราไม่มีใครที่เกลียด
แม่อรดวรรณ จะมาเสียชีวิตในลักษณะเช่นนี้ เพราะเป็น
คนที่สงบเสงี่ยมไม่โลกใฝ่ มีนิสัยอยู่กับบ้านจะไปไหนก็
เมื่อจำเป็นจริงๆ ในครั้งนี้จะไปในงานฌาปนกิจศพญาติ
๒ ราย ที่กรุงเทพฯ และจังหวัดสมุทรปราการ
ด้วยผลบุญรายอื่นเกิดจากกุศลเจตนาทางนี้ หากแม่
อรดวรรณ ผู้ล่วงลับไปแล้ว ได้ทราบด้วยญาณเวทย์ทางใด
คงจะอนุโมทนาสาธุการ สำเร็จเป็นบ้นักานโมทนาหมั้กุศล
อันสามารถอำนวยการอุปัชฌาย์วิมลบุญผลตามสมควรแก่กตัตวิสัย
ในสัมปรายภพทุกประการ

นายแพทย์จันทา ปุณศรี และลูกๆ

จังหวัดจันทบุรีอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ ๓๕๐
กิโลเมตร อาณาเขตทางทิศเหนือจรดจังหวัดปราจีนบุรี ทิศ
ตะวันออกจรดเขตแดนประเทศเขมร ทิศใต้จรดชายฝั่งทะเล
ในอ่าวไทยและจังหวัดตราด ทิศตะวันตกจรดจังหวัดระยอง
ภูมิประเทศจังหวัดจันทบุรีมีทั้งภูเขาสูงมาก มีภูเขาล้อม
รอบและมีทะเลอยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองเท่าใดนัก ตอนเหนือ
เป็นที่สูง เต็มไปด้วยภูเขาสลับซับซ้อนกัน เขาที่สูงเกิน
๑,๐๐๐ เมตรขึ้นไปมีอยู่หลายลูก เช่น ภูเขาสอยดาว และ
ภูเขาสระบาปเป็นต้น ภูเขาตะเคียนทองซึ่งเป็นที่เกิดของ
แม่น้ำจันทบุรี ก็อยู่ทางตอนเหนือเหมือนกัน ส่วน
ทางตะวันออกมีเทือกเขาสระบาป ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิด
โคกทรัพย์อันสำคัญยิ่งของจันทบุรี ทอดเป็นทิวเขาไปจน
สุดสายตา ทางทิศใต้และทางตะวันออกเฉียงใต้ มีที่ราบ
พอจะทำนาได้บ้าง ถึงแม้ว่าจะมีเนื้อที่ไม่มากเหมือนอย่าง

ทางภาคกลางก็ตาม แต่ปริมาณข้าวที่เกิดจากจังหวัดนี้ ใน
ปีหนึ่งๆ มีจำนวนไม่น้อยเลยทีเดียว

พื้นที่ทางทิศตะวันตกเต็มไปด้วยเนินสูงๆ ต่ำ และมี
ภูเขาพลอยแหวนซึ่งเป็นภูเขาเล็กๆ ทั่วๆ ไป และมี
สีต่างๆ ที่มีค่าอย่างยอดเยี่ยม ถ้าท่านขึ้นไปเที่ยวบนภูเขา

ลูกนี้จะพบแร่ชนิดที่มีสีค่าเป็นมันละเอียดเหมือนสีดิน
อยู่บนผิวดินสีแดงเข้มเต็มไปหมด ที่ยอดดอยขึ้นไปบนดิน
เพียง ๒-๓ นิ้วก็มี แร่ชนิดนี้มียุกกลาดเกลื่อนทั่วไปทางเขา

พลอยแหวน ชาวเมืองเรียกกันว่าแร่ ก้อนเป็นแร่ก้อน
ใช้เจียรระไรทำหัวแหวนไม่ได้ แต่ถ้าหากท่านมีโชคก็อาจ
จะพบแร่แท้ๆ เข้ากันได้ เพราะมีหินชนิดนี้ปะปนกันอยู่กับ

หินแร่เหล่านี้ด้วยเหมือนกัน^(๑)

ส่วนตามเนินข้างเขาพลอยแหวนนั้น ก็เต็มไปด้วย
สวนยาง ไร่พริกไทย ไร่กาแฟ และไร่สวนผลไม้ต่างๆ เช่น

(๑) วิชชุคหาพลอยของชาวเมืองจันทบุรีนั้น ต้องขุดลึกลงไปในพื้นดิน
๕-๖ สอก ได้กากรุน คือแร่ชนิดหนึ่งมีสารประกอบด้วยธาตุของหินนิยมน
กับออกซิเจน แล้วไปค้อขุดออกเป็นชิ้นเล็กๆ ถ้ามีพลอยก็เก็บไว้ต่าง-
หาก ส่วนที่ไม่มีพลอยก็ทิ้งไป เดิมเคยมีผู้ช่วยกากรุนอยู่ที่เมืองจันทบุรี
เพียงคนเดียวชื่อเมื่อนในรัชการที่ ๔ แห่ง

เงาะ ทุเรียน และส้มเขียวหวาน เป็นต้น ทรัพยากรตาม
ธรรมชาติของจังหวัดจันทบุรีมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง เมือง
รถยนต์ผ่านไปตามถนนต่างๆ ในเขตจังหวัดจันทบุรีแล้ว
จะสังเกตเห็นได้โดยฉับพลัน

ถ้าจะมีเมืองซึ่งนับว่าอุดมสมบูรณ์อย่างที่สุกอยู่ใน
ประเทศไทยหลายเมืองแล้ว จะต้องนับเมืองจันทบุรีรวม
อยู่ในเมืองจำพวกนี้ด้วยเมืองหนึ่งทีเดียว เพราะปรากฏ

ว่าพืชผลของจันทบุรีมีหลายหลากมากมาย และมีทุกๆ อย่าง
ที่เมืองอื่นสามารถจะมีได้ พืชผลบางอย่างที่เมืองอื่นไม่มี
หรือพอจะมีบ้าง แต่ไม่ถึงกับเป็นสินค้า กลับมีแต่เฉพาะ

ที่เมืองจันทบุรีเมืองเดียวก็หลายอย่าง เช่น รังไม้หอม
พริกไทย และกาแฟ เป็นต้น

สินค้าที่ขึ้นชื่อลือชาของจันทบุรีมีมาแต่โบราณกาล
ก็คือ ฝ้ายไหม ฝ้ายพิน เสือกก ซึ่งเรียกกันว่าเสือจันทบุรี
พริกไทย กุ้งแห้ง และทุเรียนกวน สินค้าเหล่านี้เป็นที่
นิยมกันแพร่หลายมาก โดยเฉพาะฝ้ายไหมฝ้ายราชวัตรของ
จันทบุรีมีความดีเด่นเป็นพิเศษ คือมีใต้นิยมกันแต่เพียง
คนธรรมดาสามัญเท่านั้น แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ก็ทรงโปรด จะเห็นได้จากพระราชนิพนธ์เรื่องเสด็จ
ประพาสจันทบุรี ในรัชกาลที่ ๕ ทรงชมผ้าไหมของจันทบุรี
ว่า เนื้อใช้ทนทานดีกว่าที่ทำมาแต่เมืองจีน และเมือง
ญวนเสียอีก

ในสมัยศรีอยุธยาผ้าไหมของจันทบุรีเคยเป็นผ้าทรง
พระราชาริบัติ และเจ้านายในราชตระกูล ก็นิยมกันผ้าไหม
ทางกระรอกของเมืองนครราชสีมา และทรงใช้กันเรื่อยมา
จนกระทั่งเลิกประเพณีนิยมการใช้ผ้าไหมเปลี่ยนวิธีทอ
กันใหม่ ตามแบบชาวตะวันตกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงเลิก
ทรงเลิกใช้ และหลังจากนั้นนานนักสินค้าไหมของจันทบุรี
ทุกชนิด ตลอดจนผ้าผืนเล็ก ๆ เช่นผ้าเช็ดปากเป็นต้น ก็
อับเจลาลงไป

ในปัจจุบัน ชาวเมืองจันทบุรีได้เลิกต้มอาซีพทอผ้าไหม
เสียแล้ว เพราะถ้ายังขึ้นทอกันอยู่ก็ไม่สามารถจะนำไป
จำหน่ายได้ เพราะไม่มีใครนิยมหุง เวลานี้จะมองไปทางใด
ก็จะพบสินค้าผ้าของต่างประเทศ ซึ่งล้นไหลกันเข้าไปสู่
เมืองจันทบุรีจนเต็มตลาดสินค้าผ้าของต่างประเทศเหล่านี้
จะลงเป็นเจ้าตลาดอยู่ในเมืองจันทบุรีหรือในประเทศไทยอีก

สักกรวยกพนับ เชื่อว่าคงไม่มีผู้ใดสามารถจะพยากรณ์ได้
เป็นแน่

พริกไทยก็อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเคยขึ้นชื่อลือชาว่าเป็น
สินค้าออกที่สำคัญของประเทศไทยเป็นที่สองรองจากข้าวมา
แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยมีผู้นิยมปลูกกันมากนัก กลับนิยมทำ
สวนยางแทน ทั้งนี้คงจะเนื่องมาจากมีผู้ปลอมปนทำให้
พริกไทยของไทยเสื่อมคุณภาพลงขายเป็นสินค้าออกไม่ค่อย
ดี หรือว่าบางทราขายได้ดีกว่าพริกไทย และการทะนุ
บำรุงรักษาน้อยกว่ากัน จึงทำให้คนหันมานิยมปลูกยาง
พาราแทนก็ได้ แต่สำหรับ กุ้งแห้ง เต้าฮวย และเทียน
กระดาษ ยังคงเป็นสินค้าที่มีขายอยู่ในจังหวัดจันทบุรีอย่าง
แพร่หลาย และยังมีจังหวัดใด ๆ ในประเทศไทยจะชิง
ความดีเกินไปได้เลย

ยังมีสินค้าที่ขึ้นหน้าขึ้นตาของจังหวัดจันทบุรีอีกอย่าง
หนึ่ง คือกล้วยเคี้ยวฝัก เส้นกล้วยเคี้ยวของจังหวัดนี้ทำใ
คล้ายวันเส้น เมื่อฝักแล้วมันวลชวนรับประทานอย่างยิ่ง
ผู้ที่ไปเที่ยวจังหวัดจันทบุรีโดยมากจะต้องซื้อรับประทาน
เสมอ แม้ในกรุงเทพฯ ก็ยังมีผู้นิยมรับประทานกันมาก

โดยเฉพาะที่ตลาดนัดในวังสราญรมย์ปรากฏว่าครึ่งหนึ่งกัวย-
เตียวผัดจันท์บริเคษชายคัทสัท และจะขายหมกทุกๆ อาทิกัย
ที่เคียว

จันท์บริเป็นเมืองหนึ่งที่มีชื่อเสียงในการมีนาทกมาก
นาทกแต่ละแห่งก็ใหญ่โตงตงามมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันแพร่
หลายในหมู่ชาวกรุงเทพฯ และชาวจังหวัดใกล้เคียง เช่น
นาทกพลว และนาทกสระบาปเป็นต้น นอกจากนี้จันท์บริ
ยังมีอ่าวที่มีหาดทรายสีเหลืองละเอียดทอดยาวเหยียดไป
หลายกิโลเมตร อ่าวนี้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไปโดยมี
ชื่อที่เรียกว่า "อ่าวกะทิง" นอกจากนี้ยังมีแหล่งช้อปปิ้ง
ที่โคเสมอเหมือนไคยาค แพลมมีไซท์ขายผลไม้ไป
ทะเล และไซท์เขานเองที่มีองคแต่ไกลแล้ว จะเห็นเป็น
รูปร่างคล้ายสิงห์โตจีนหมอบอยู่ จึงเรียกกันว่า "แพลม-
สิงห์" มาแต่โบราณกาล

อากาศของจังหวัดจันท์บริก็เย็นสบาย อุดหนุนมีใน
หน้าร้อนก็ไม่ผัดแผกแตกต่างกับหน้าหนาวเท่าใดนัก คือ
ในฤดูหนาวก็ไม่หนาวจัด และฤดูร้อนก็ไม่ร้อนจัด เพราะ
มีลมทะเลพัดโชยอยู่เสมอ จึงนับว่าเป็นเมืองที่เหมาะสม
สำหรับจะไปเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจได้ทุกฤดูกาล

การไปจันท์บริอาจไปได้สะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ
ทางบกมีทางหลวงไปได้จากกรุงเทพฯ ผ่านสมุทรปราการ
ชลบุรีและระยอง ในปัจจุบันมีทางรถเมล์ของบริษัทเอกชน
เดินรับส่งทุกวัน ออกจากหน้าท่าสวัสดิ์ข้างวัดปฐมคงคา-
ราม (วัดเกาะ) สถานีหัวลำโพงเวลาประมาณ ๕.๐๐ น.

รับส่งคนโดยสารตามหัวเมืองรายทางเป็นระยะๆ ไป และ
จะถึงจังหวัดจันท์บริในราว ๑๕.๐๐ น.

การไปทางน้ำก็ได้สะดวก มีเรือเดินทะเลออก
จากท่าราชวงศ์ทุกๆ วันพุธ เวลา ๑๒.๐๐ น. เดินตาม
ชายทะเลตะวันออกเรือไปจนถึงท่าแจลบ ซึ่งเป็นท่า
สำหรับขึ้นเมืองจันท์บริมาแต่โบราณกาล จากท่าแจลบมี
ถนนเลียบชายฝั่งตรงไปยังหัวเมือง เป็นระยะทางประมาณ
๑๒ กิโลเมตร การไปทางเรือนี้ใช้เวลาอนแรมไปในเรือ
เพียงคืนเดียวเท่านั้น วันรุ่งขึ้นประมาณ ๑๕.๐๐ น. ก็ถึง
จังหวัดจันท์บริ

สำหรับการไปทางเรือนี้ นับว่าสะดวกสบายดีมาก
ท่านจะได้รับอากาศทะเลสดชื่นอยู่เสมอ เหมาะสำหรับผู้
ที่จะไปเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ หรือสำหรับผู้ที่ไม่มืธุรกิจ

บริเวณที่จะต้องทำ แต่ถ้าหากว่าท่านมีธุรกิจที่จะต้องรับ
กระทำแล้ว ก็ควรไปทางรถยนต์จะเหมาะ คือ ออกจาก
กรุงเทพฯ ในตอนเช้า และสามารถจะไปพักแรมที่จังหวัด
จันทบุรีได้ในตอนเย็นวันนั้นเอง

โรงแรมที่จังหวัดจันทบุรีมีหลายแห่ง เช่น โรงแรม
แสงจันทร์ โรงแรมจันทร์เจริญ และโรงแรมสุขสมบูรณ์
โรงแรมของจังหวัดจันทบุรีโดยมาก มีสถานที่สะอาดเรียบร้อยพอใช้ มีโรงแรมที่สร้างใหม่อยู่แห่งหนึ่ง ชื่อโรงแรม
ศรีจันทร์ ตั้งอยู่ริมตลาด เป็นโรงแรมที่ไทยใหญ่และสะอาด
สะอาดดีมาก ทั้งผู้คนก็ไม่ค่อยพลุกพล่านด้วย แค่นี้สำหรับ
ผู้ไปเที่ยวจังหวัดจันทบุรีควรจะเที่ยวตรวจตราด้วยตนเอง ถึง
แห่งใดที่เหมาะสมของท่านก็ควรเลือกพักผอนแห่งนั้นได้ตาม
ใจชอบ ข้าพเจ้าไม่มีโอกาสได้ไปพักทุกโรงแรม จึงไม่
สามารถจะให้คำแนะนำได้ถูกต้องแน่นอน

ตำนานเมือง

จันทบุรีเป็นเมืองโบราณเมืองหนึ่งในประเทศไทย
แต่จะเริ่มสร้างขึ้นเมื่อใดไม่สามารถจะหาหลักฐานแน่นอนได้
ปรากฏหลักฐานในหนังสือฝรั่งเศสชื่อ แคมโบช ซึ่งชาว

ฝรั่งเศสชื่อ ม. อีตเมอร์ เขียนไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ ว่า
มีบาทหลวงองค์หนึ่งพบศิลาจารึกภาษาสันสกฤตที่ตำบลเขา
สระบาป ในศิลาจารึกนั้นมีความว่า เมื่อ ๑๐๐๐ ปี
ล่วงมาแล้ว มีเมืองหนึ่งชื่อว่าจวนคราบรี เป็นเมืองที่มี
อาณาเขตกว้างขวางมาก ตั้งอยู่ที่เชิงเขาสระบาป ชาวเมือง

เป็นเชื้อชาติของ
ชื่อจวนคราบรีจะเป็นเมืองตรงกับเมืองจันทบุรี
ในปัจจุบันหรือไม่ ยังเป็นข้อสงสัย แต่ถ้าอ้างสถานที่ว่า
ตั้งอยู่ที่เชิงเขาสระบาปอยู่แล้ว ก็แน่นอนว่าไม่มีปัญหา
อย่างใดก็เพราะเมืองจันทบุรีเดิมซึ่งเป็นเมืองเก่าแก่
ที่ตั้งนั้น ตั้งอยู่ที่เชิงเขาสระบาป ยังปรากฏซากอยู่จน
กระทั่งทุกวันนี้ ส่วนที่ว่าชาวพื้นเมืองเป็นเชื้อชาติของนั้น
ก็จะเป็นเรื่องสมจริงอย่างยิ่ง เพราะปรากฏว่าพวกของ
นี้ในปัจจุบันก็ยังมียุทธสาวยุทธชายอยู่ในจังหวัดจันทบุรีอีกมาก และ
อาจจะกล่าวได้โดยเต็มปากว่ามีมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ ทั้งสิ้น

พวกของในปัจจุบันตั้งภูมิลำเนาทำมาหากินอยู่ในป่า
ซึ่งอยู่ติดกับเขตแดนเมืองพระตะบอง ประเทศเขมร มีภาษา
พูดอย่างหนึ่งต่างหากจากภาษาเขมรและไทย นักปราชญ์

ในทางมนุษยวิทยาได้จัดให้อยู่ในจำพวกตระกูลมอญ—เขมร เช่นเดียวกับพวกขอมโบราณเหมือนกัน พวกของชอบ ลูกบาศ์ต่าง ๆ และใช้ทองเหลืองเป็นเครื่องประดับเหมือน อย่างเช่นพวกกระเที๋ยงที่อยู่ในเขตเมืองกาญจนบุรี เข้าใจ ว่าเดิมทีเดียวกับพวกนี้ คงจะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ตาม ท้องที่ต่าง ๆ ในเขตเมืองจันทบุรีเต็มไปหมด เพิ่งจะถอย รั่นเข้ามาเข้าคองไป ในเมื่อไทยมีอำนาจเข้าครอบครองเมือง จันทบุรี ในสมัยกรุงศรีอยุธยาในเอง ครั้นเมื่อพวกขอมมีอำนาจขึ้นประมาณ พ.ศ. ๑๕๐๐ ได้แผ่อำนาจเข้าครอบครองเมืองจันทบุรี จะทราบได้โดย เหตุที่มีซากเมืองเก่าเหลือปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ และยังมี ศิลาจำหลักสมัยลพบุรีตลอดจนศิลาจารึกภาษาขอม^(๑) อยู่ท บริเวณวัดเพี้ยศ ตำบลคลองนารายณ์ในท้องที่อำเภอ เมืองจันทบุรี ร่องรอยของเมืองเดิมที่ยังคงเหลืออยู่นั้นคือ กำแพงก่อด้วยศิลาแดง มีเชิงเทินดินเป็นคันชั้นไป และ มีถนนโบราณอีก ๒ สาย ซึ่งยังคงสังเกตเห็นแนวได้อย่าง

(๑) ศิลาจารึกเหล่านี้ ในปัจจุบันอยู่ในหอสมุดวชิรญาณ.

ถนัดชัดเจน^(๑) เมืองนี้เป็นเมืองเดิมซึ่งสร้างชนก่อนเมือง อื่น ๆ ในเขตจังหวัดจันทบุรี ในปัจจุบันชาวเมืองจันทบุรี เรียกกันว่า เมืองเพี้ยศบ้าง และเมืองกาโฉบ้าง

พวกขอมคงจะปกครองเมืองจันทบุรีอยู่ประมาณ ๕๐๐ ปี จนกระทั่งเสื่อมอำนาจลงใน พ.ศ. ๑๘๐๐ พวกไทย ทางอาณาจักรฝ่ายใต้ซึ่งมีราชธานีอยู่ที่เมืองสุพรรณภูมิ (เมืองอู่ทอง) จึงเข้ายึดเมืองจันทบุรีไว้ได้ จันทบุรีจึงรวม อยู่ในอาณาจักรไทยทางฝ่ายใต้เรื่อยมา มีหลักฐานที่ควร พิจารณาได้ว่า เมืองนี้เคยเป็นเมืองขึ้นของไทยมาแล้วแต่ใน สมัยของกคคือ เมื่อพระเจ้าอู่ทองทรงสร้างกรุงศรีอยุธยา ขึ้นใน พ.ศ. ๑๘๘๓ ทรงประกาศว่ากรุงศรีอยุธยามีประเทศ ราช ๑๖ หัวเมืองและใน ๑๖ หัวเมืองนี้มีเมืองจันทบุรีอยู่ ด้วยเมือง ๑

ในสมัยศรีอยุธยาปรากฏว่าพระวรมศวรเสด็จขึ้นไป ที่เมืองเชียงใหม่ได้ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๒๗^(๒) แล้วกวาดต้อนเสถย

(๑) ถนนโบราณอย่างที่พบที่เมืองจันทบุรี ในปัจจุบันยังปรากฏอยู่ทั่วไป ทั้งทางภาคอีสานและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เว้นก็กันว่าถนนขอม.

(๒) ศักราชที่กล่าวนี้ เป็นศักราชที่ปรากฏในพงสาวดารฉบับพระราชหัตถ เลขา แต่เท่าที่สอบสวนใหม่ปรากฏว่าอยู่ในแผ่นดินพระบรมราชาธิราช ที่ ๑

ล่านนางมาไว้ในเมืองต่างๆ ทางบักขั้ไตและชายทะเล
 ตะวันออกหลายเมือง เช่นเมืองนครศรีธรรมราช สงขลา
 พัทลุง และจันทบุรี จึงน่าจะฟังอนุมานได้ว่า พวกไทย
 เราคงจะออกมาตั้งถิ่นฐานบ้านช่องกันอยู่อย่างมากมายแล้ว
 ตั้งแต่ในแผ่นดินพระรามาธิบดีเป็นต้นมา ครั้นต่อมาชาว-
 ไทยที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาในครั้งนั้นคงจะได้สมพงศ์กับชาว
 ฝรั่งเมืองเดิม เช่นพวกขอมและพวกชองนั้นกัน จึงทำให้
 สำเนียงและคำพูดบางคำตลอดจนขนบธรรมเนียมประ-
 เพณีผิดแผกแตกต่างไปจากไทยทางภาคกลางและภาคพายัพ
 บ้าง แต่แม้จะผิดแผกแตกต่างกันไปประการใดก็ตาม ชาว
 เมืองจันทบุรีก็ยังคงใช้ภาษาไทยเป็นภาษาราชการกันอยู่โดย
 ทั่วไปตลอดทั้งจังหวัด ยกเว้นแต่คนหม่นน้อยเช่นพวกจีน
 และญวนซึ่งอพยพกันเข้ามาอยู่ใหม่ในชั้นหลังเท่านั้น ที่ยัง
 คงพูดภาษาของตนอยู่

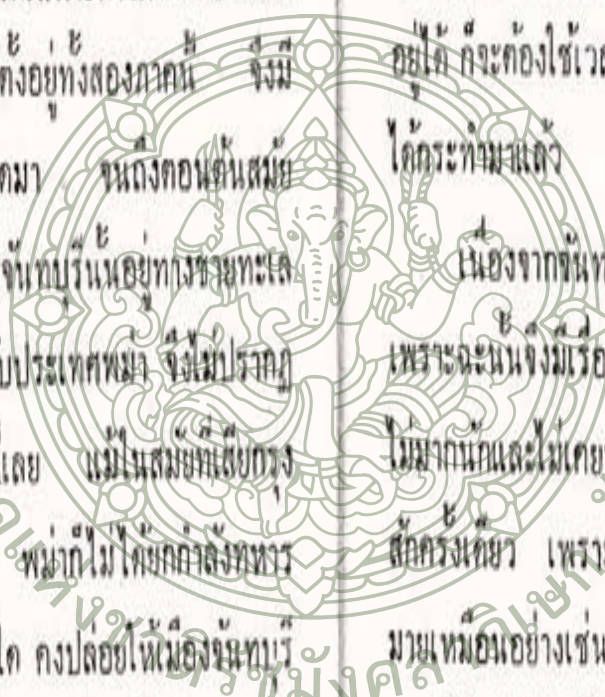
เมืองเดิมที่เขาสระบาป ตำบลคลองนารายณ์นั้น น่า
 จะย้ายมาสร้างใหม่ที่บ้านลุ่ม ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของ
 แม่น้ำจันทบุรี ตั้งแต่สมัยแผ่นดินพระบรมไตรโลกนาถ
 เป็นต้นมา เพราะในรัชกาลนั้นทรงจัดระเบียบการปกครอง

ใหม่ คือทรงจัดตั้งตำแหน่งจตุสดมภ์ มีเวียง วัง คลัง นาชน
 และทรงตั้งตำแหน่งอัครมหาเสนาบดีขึ้นอีก ๒ ตำแหน่ง
 คือ ฝ่ายทหารตำแหน่ง ๑ มีชื่อเรียกว่าสมุหกลาโหม และ
 ฝ่ายพลเรือนตำแหน่ง ๑ มีชื่อเรียกว่าสมุหนายก ส่วนนอก
 ราชธานีออกไป ก็จัดการปกครองหัวเมืองต่างๆ ลดหลั่น
 กันลงไปตามความสำคัญของเมืองนั้นๆ โดยทรงตั้งเป็น
 เมืองเอก ปัตถิ ตรี และจัตวา ขึ้นไปตามลำดับจึงทำให้
 ไข้ใจว่าเมืองจันทบุรีน่าจะย้ายมาตั้งที่ตรงบ้านลุ่มในสมัย
 นั้นเลย เพราะเมืองเดิมที่เขาสระบาปนั้น มีเขากระหนาบ
 อยู่ข้างหนึ่งและมีแม่น้ำกระหนาบอยู่อีกข้างหนึ่ง คงไม่มี
 ทางที่จะขยายให้ใหญ่โตออกไปกว่าเดิมได้

การสร้างเมืองใหม่ที่บ้านลุ่มนั้น คงทำเป็นเมืองบ่อม
 เหมือนอย่างเมืองโบราณทั้งหลาย คือมีคูและเชิงเทินเดิน
 รอบเมือง ทำรูปเป็นสี่เหลี่ยม กว้างยาวประมาณด้านละ
 ๖๐๐ เมตร เมืองจันทบุรีตั้งอยู่ที่ตำบลนตลอดมาจนสมัย
 ศรีอยุธยา ในสมัยจลาจลเมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงยกพล
 ออกจากเมืองระยองมาตีเมืองจันทบุรี ก็มาตีเมืองซึ่งตั้ง
 อยู่ที่บ้านลุ่ม

ประวัติของเมืองจันทบุรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา
 ไม่มีเรื่องราวเกี่ยวกับการสงครามมากเท่าใดนัก อาจจะกล่าว
 ได้โดยเต็มปากว่าจันทบุรีเป็นเมืองที่สงบสุขเรื่อยมา ทั้งนี้
 เพราะเหตุว่าในสมัยศรีอยุธยาไทยเราทำสงครามติดพันกับ
 พม่า ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกันแต่เฉพาะทางภาคพายัพและ
 ภาคตะวันตกเท่านั้น เมืองที่สงบทั้งสองภาคนี้ จึงมี
 ประวัติการสงครามกับพม่าตลอดมา จนถึงตอนต้นสมัย
 กรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนเมืองจันทบุรีนั้นอยู่ทางชายทะเล
 ตะวันออก อาณาเขตไม่ติดต่อกับประเทศพม่า จึงไม่ปรากฏ
 ว่าพม่ายกกองทัพเข้ามาที่เมืองนี้เลย แม้ในสมัยที่เสียกรุง
 ศรีอยุธยาแก่พม่าในครั้งหลัง พม่าก็ไม่เคยยกกำลังทหาร
 เข้ามาย่ำเมืองจันทบุรีแต่อย่างใด คงปล่อยให้เมืองจันทบุรี
 และเมืองชายทะเลตะวันออกอีกหลายเมืองเป็นอิสระ ซึ่ง
 เป็นเหตุให้พระเจ้ากรุงธนบุรีมีโอกาสมาตั้งตัว และรวบรวม
 รวบรวมพลอยู่ในบริเวณเมืองเหล่านี้ แล้วค่อยมาได้ขับไล่พม่า
 ที่ยึดครองประเทศไทยอยู่ ณ ตำบลโพธิ์สามต้นแตกกระจัด
 กระจายพ่ายแพ้ไป นับว่าเป็นบุญญาภินิหารของชาติไทย
 อย่างหนึ่ง ที่ศิลปินดลให้พม่าไม่ยกกองทัพมาย่ำหัวเมือง

เหล่านี้ เพราะถ้าหากว่าหัวเมืองทางชายทะเลตะวันออก
 ถูกย่ำหมกแล้ว กำลังรพลตลอดจนเสบียงอาหารคงจะหา
 ได้ยากยิ่งและพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ต้องเสียเวลารวบรวมพล
 ตลอดจนเสบียงอาหารเป็นเวลานานน้อยทีเดียว ก็คงว่าจะ
 รวบรวมกำลังพอจะยกไปขับไล่ซึ่งพม่ายึดครองกรุงศรีอยุธยา
 ไปได้ ก็จะต้องใช้เวลาหลายปีไม่ใช่ ๕ หรือ ๖ เดือนอย่างที่
 ได้กระทำมาแล้ว
 เนื่องจากจันทบุรีมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเขมร
 เพราะฉะนั้นจึงมีเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศเขมรบ้าง แต่ก็
 ไม่มากนักและไม่เคยปรากฏว่าได้รับกันที่เมืองจันทบุรีเลย
 สักครั้งเดียว เพราะประเทศเขมรในเวลานั้นมีกำลังไม่มาก
 มวยหม้ออย่างเช่นประเทศพม่า จึงไม่สามารถจะยก
 กองทัพใหญ่เข้ามาที่กรุงศรีอยุธยาได้ คอยฉวยโอกาสแต่
 เมื่อเวลาที่ไทยหย่อนกำลังลงแล้วจึงยกกองทัพเข้ามากวาด
 ต้อนผู้คนทางหัวเมืองชายแดนไป ไม่เคยได้รับกันเป็นศึก
 ใหญ่ในเขตประเทศไทยสักครั้งเดียว เช่นในรัชกาลสมเด็จพระ
 พระราเมศวร พระเจ้ากรุงกัมพูชาก็ยกกองทัพมากวาดต้อน
 ผู้คนในเมืองชลบุรี และเมืองจันทบุรี ไปประมาณ ๖-๗

พันคน สมเด็จพระรามศวรจึงทรงยกกองทัพไปตีกรุง
 กัมพูชา และได้รับพุงกันชั่วระยะเวลาเพียง ๓ วันเท่านั้น
 กรุงกัมพูชาก็แตก สมเด็จพระรามศวรจึงโปรดให้รับครอบครัวไทย ซึ่งถูกพวกเขมรกวาดต้อนไป กลับคืนมาไว้ยัง
 ภูมิลำเนาเดิม

ในแผ่นดินพระมหาธรรมราชาที่ ๕ ครองหนึ่ง ในเวลานั้นเป็นสมัยที่ไทยกำลังบอบช้ำมา เพราะแพ้สงครามพม่า
 ใหม่ ๆ เพิ่งจะก่อร่างสร้างตัวขึ้น ยังไม่มีกำลังเข้มแข็ง
 เท่าใดนัก พระยาละแวกจึงฉวยโอกาสยกกองทัพเข้ามา
 กวาดต้อนชาวไทย ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ตามหัวเมืองชายตะวันออก
 ออก รวมทั้งเมืองจันทบุรีด้วย ไปไว้ ณ กรุงกัมพูชาเป็น
 จำนวนไม่น้อยเลยทีเดียว และยังยกกองทัพเข้ามาขาย
 ประเทศไทยอีกหลายครั้ง เป็นเหตุให้สมเด็จพระนเรศวร
 ทรงพิโรธ จึงทรงยกกองทัพไปตีกรุงกัมพูชาแตก แล้วทรง
 จับพระยาละแวกสำเร็จโทษเสีย

ต่อจากนั้นชาวเมืองจันทบุรีก็อยู่กันอย่างสงบสุขตลอดมา
 จนกระทั่งถึงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยแผ่นดิน
 พระเจ้าบรมโกศปรากฏว่ามีเรื่องยุ่งยากในการสืบราชสมบัติ

เนื่องจากพระเจ้าลูกเธอไม่ทรงสามัคคีปรองดองกัน ทั้ง
 เพราะพระมหาอุปราช^(๑) ต้นพระชนม์เสียก่อน พระราช
 โอรสองค์กลางคือเจ้าฟ้าเอกทัศ ซึ่งทรงกรมเป็นกรมขุน
 อนรัักษ์มนตรีนั้นเป็นผู้ที่โลกเขาเบาปัญญาและไม่มีความ
 อุตสาหะพยายาม พระเจ้าบรมโกศทรงเห็นว่า ถ้าจะให้
 ครอบครองแผ่นดินบ้านเมืองจะเกิดภัยพิบัติ จึงรับสั่งให้
 เจ้าฟ้ากรมขุนอนรัักษ์มนตรีไปผนวชเสียแล้วทรงตั้งเจ้าฟ้า
 กรมขุนพรหมพิณ พระราชโอรสองค์เล็กเป็นพระมหาอุปราช

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๐

แม้จะทรงตั้งพระมหาอุปราชไว้ตามโบราณราช
 ประเพณีแล้วก็ตาม แต่พระเจ้าบรมโกศก็มิได้ทรงคลาย
 ความทรงยศอาราบลังก ทรงเพราะพระองค์ทรงเห็นว่า
 พระราชโอรสผู้ได้ทรงสมภารสามัคคีกัน เพราะฉะนั้น
 เมื่อเวลาที่พระองค์ใกล้จะเสด็จสวรรคต จึงโปรดให้พระเจ้า
 ลูกยาเธออันเกิดแต่พระสนมทางสพระองค์ คือกรมหมื่น
 เทพพิพิธ กรมหมื่นจิตสุนทร กรมหมื่นสุนทรเทพ และ
 กรมหมื่นเสวยภักดิ์ เข้าไปเฝ้าถึงข้างที่พระบรรทม ทรง
 โปรดให้พระเจ้าลูกเธอทั้งที่พระองค์นั้นกระทำสัตย์ถวายต่อ

(๑) กิ่งเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ทรงสถาปนาเป็น
 กรมขุนเสนาพิทักษ์ แล้วทรงตั้งเป็นพระมหาอุปราช แต่ต้องรับ
 พระราชอาญาสิ้นพระชนม์ในระหว่างไทย.

หน้าพระที่นั่ง ว่าจะทรงสามัคคีปรองดองกับพระมหา
อุปราช ด้วยความกลัวพระราชอาญา พระเจ้าลูกเธอทั้งสี่
พระองค์จึงจำพรทภัยกระทำสัตย์ถวาย

แต่ครั้นเมื่อพระเจ้าบรมโกศสวรรคตแล้ว พระเจ้าลูก
เธอเหล่านั้นก็มิได้กระทำตามที่ถวายสัตย์ปฏิญาณไว้ ยังคง
ถือกิจมาเนอยู่ พอพระมหาอุปราชเสด็จขึ้นเถลิงถวัลราช
สมบัติได้สักหน่อย กรมหมื่นเจ็ดเสมียน กรมหมื่นเสนทรเทพ
และกรมหมื่นเสวยภักดี ซึ่งเป็นอนุกรมพระเจ้าแผ่นดินใหม่
อยู่แต่เดิมแต่ก็ทรงคบคิดกันจะชิงชิงบัลลังก์ แต่ปรากฏ
ว่าไม่ค่อยมีข้าราชการสนับสนุน จึงไม่สามารถจะทำการ
ชิงชิงราชสมบัติได้สำเร็จสมประสงค์ ในที่สุดก็ถูกจับตัวไว้
โทษด้วยท่อนจันทน์

ส่วนกรมหมื่นเทพพิพิธนั้นทรงสนับสนุนพระเจ้า
แผ่นดินพระองค์ใหม่อยู่แต่เดิมแล้วจึงไม่ปรากฏว่าได้ทรง
ร่วมมือกับพระเจ้าอนุโยธาเธอทั้งสามพระองค์นั้น แต่กรม
หมื่นเทพพิพิธเป็นอนุกรมขุนอนุรักษมนตรี ฉะนั้น
เมื่อกรมขุนพรพินิตถวายราชสมบัติแก่กรมขุนอนุรักษมนตรี
ซึ่งเป็นพระเชษฐาแล้ว กรมหมื่นเทพพิพิธก็คิดจะชิงราช

สมบัติจากพระเจ้าเอกทัศมาถวายกรมขุนพรพินิตอีก แต่
กรมขุนพรพินิตนำความขึ้นกราบทูลพระเจ้าเอกทัศให้ทรง
ทราบเสียก่อน กรมหมื่นเทพพิพิธจึงถูกเนรเทศไปอยู่เกาะ
ลังกา

กรมหมื่นเทพพิพิธต้องจำพระทัยประทับอยู่ ณ เกาะ
ลังกาเป็นเวลา ๒ ปีเศษ จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๓๐๓ พระ
เจ้าอลองพญาซึ่งมีหมายกกองทัพมาประชิดพระนคร มี
พระสวามีออกไปยังเกาะลังกาว่า พระนครศรีอยุธยาเสียแก่
พม่าแล้ว พระองค์จึงลอบเสด็จเข้ามายังเมืองมริคโดยหวัง
พระทัยจะทรงช่วยกู้สุโขทัยต่อไป แต่การหาได้เป็นไปดัง
ใจหรือไม่ เผลอพระเจ้าอลองพญาทรงประชวรหนัก เนื่อง
จากไข้ใหญ่ซึ่งพระองค์ทรงบัญชาการยิ่งด้วยพระองค์เอง
ได้เกิดระเบิดขึ้น สะเก็ดระเบิดกระเด็นมาตองพระองค์ถึง
บาดเจ็บสาหัส จึงรีบเสด็จยกทัพกลับคืนไปทางเหนือ ไปสิ้น
พระชนม์กลางทาง กรมหมื่นเทพพิพิธจึงต้องถูกคุมตัว
อยู่ที่เมืองมริคตนเอง

ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๘ พม่ายกกองทัพมาตีเมืองมริค
แตกกรมหมื่นเทพพิพิธจึงหนีเข้ามาในเขตแดนไทย เรื่อย

เข้ามาจนกระทั่งถึงเมืองเพชรบุรี เมื่อพระเจ้าเอกทัศทรงทราบจึงมีรับสั่งให้คุมท้าวเวทเมืองจันทบุรี

เนื่องด้วยกรมหมื่นเทพพิพิธเป็นเจ้าและมีได้ทรงกระทำผิดคิดร้ายประการใด ประชาชนจึงยังคงเคารพนับถือพระองค์อยู่มากโดยเฉพาะชาวเมืองจันทบุรีก็ได้ช่วยเหลือพระองค์เป็นอย่างมากเหมือนกัน

พ.ศ. ๒๓๑๐ เมื่อคราวจะเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า กรมหมื่นเทพพิพิธทรงได้กำลังชายฉกรรจ์จากเมืองจันทบุรี และสามารถจัดเป็นกองทัพน้อย ๆ ยกออกไปเพื่อช่วยตีกองทัพพม่าซึ่งกำลังล้อมกรุงศรีอยุธยา เมื่อเสด็จผ่านหัวเมืองราชทางเข้ามา ประชาชนหัวเมืองในเขตพม่าเห็นพวกหน้าอาสาสมัครเข้าในกองทัพเป็นจำนวนมากกรมหมื่นเทพพิพิธได้เสด็จเข้ามาจนกระทั่งถึงเมืองปราจีนบุรีและโปรดให้นายทองอยู่น้อยเป็นแม่ทัพหน้า ยกพลไปตั้ง ณ ปากน้ำโยทกา

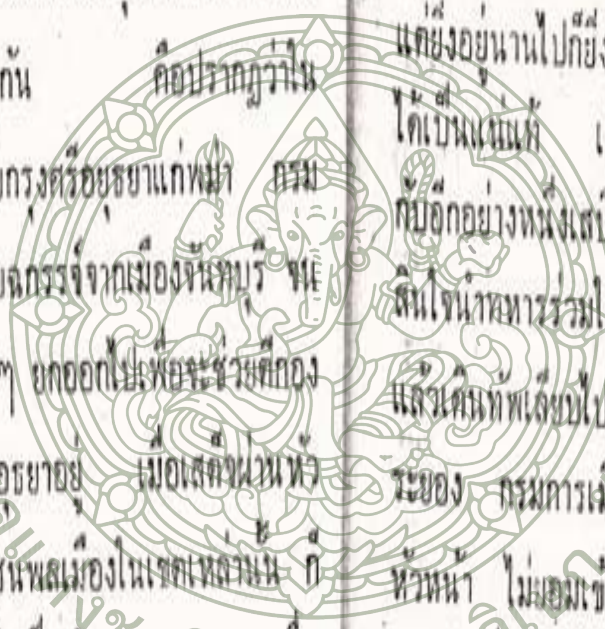
กิตติศัพท์ที่กรมหมื่นเทพพิพิธยกพลเข้ามาได้กระเพื่อไปถึงกองทัพพม่า ซึ่งตั้งล้อมกรุงศรีอยุธยาอยู่ พม่าจึงจัดส่งทหารเข้าตีที่กองทัพไทยซึ่งตั้งมั่นอยู่ที่ปากน้ำโยทกาแตก

กระจัดกระจายไป ฝ่ายกรมหมื่นเทพพิพิธเมื่อทรงทราบว่ากองทัพหน้าแตก ก็เสด็จหนีไปอยู่เมืองนครราชสีมา

ในขณะที่ยังกำลังยกกองทัพเข้าตีหัวเมืองราชทางอยู่นั้นพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อยังเป็นพระยาวชิรปราการ เจ้าเมืองกำแพงเพชรได้ลงมาช่วยรบพม่าอยู่ในกรุงศรีอยุธยา

แต่อยู่ย่นนานไปก็ยิ่งเห็นว่าจะรักษาพระนครศรีอยุธยาไว้ไม่ได้เป็นแน่แท้ เพราะความอ่อนแอของแม่ทัพอย่างหนึ่งก็มียกกองทัพตั้งเสบียงอาหารเริ่มขาดแคลนลงทุกทีจึงตัดสินใจในทางทหารรวมใจประมาณ ๕๐๐ คน ตีฝ่าวงล้อมออกไปแล้วเดินทัพเดี่ยวไปตามชายทะเลตะวันออกจนถึงเมืองระยอง กรมการเมืองระยอง ซึ่งมีขุนรามหมื่นช่องเป็นหัวหน้า ไม่ยอมเข้าเป็นพวกด้วยจึงได้เกิดรบกัน ในที่สุดขุนรามหมื่นช่องก็แพ้ ต้องหนีจากเมืองระยองไปอาศัยอยู่ที่เมืองจันทบุรี

ครั้นที่เมืองระยองได้แล้ว พระยาวชิรปราการจึงส่งคนไปเกลี้ยกล่อมพระยาจันทบุรี ให้ร่วมมือกันกับกรุงศรีอยุธยาให้พ้นจากเงื้อมมือของพม่าต่อไป ขุนเดิมพระยาจันทบุรีก็คิดจะร่วมมือด้วย แต่ถูกขุนรามหมื่นช่องซึ่งหนีไปอาศัยอยู่ด้วยนัยนัยต่าง ๆ นานา พระยาจันทบุรีจึง

กลับใจไม่ยอมมาพบกับพระยาวชิรปราการ และคิดกลอุบาย
ให้พระยาวชิรปราการเข้าไปในเมืองแล้วจะจับมาเสีย แต่
พระยาวชิรปราการรู้เท่าทันจึงไม่ยอมเข้าไป สั่งให้กองทัพ
ยกเข้าตีเมืองจันทบุรีเสียทีเดียว

การเข้าตีเมืองจันทบุรีนั้น พระยาวชิรปราการนำพลเข้าตี
ในเวลาค่ำอรุณ และก่อนที่จะเข้าตี ได้ส่งทหารให้ยกหม้อ
ข้าวหม้อแกงให้หมด แล้วสั่งให้ทหารเข้ายึดบ้านหาญบ้าน
โนเมืองจันทบุรีทีเดียว และก็เป็นที่ตั้งที่พระยาวชิร
ปราการคาดคิดไว้ คือพอรุ่งอรุณเมืองจันทบุรีนั้นก็พ่าย
เข้าเมืองได้ ส่วนพระยาจันทบุรีนั้นหนีไปอยู่เมืองพม่า

เมื่อพระยาวชิรปราการตีเมืองจันทบุรีได้แล้ว ก็ตั้ง
มั่นอยู่ที่เมืองจันทบุรีเป็นเวลาประมาณ ๖ เดือน ใน
ระหว่างนั้นได้สะสมกำลังต่าง ๆ เช่นให้ก่อเรือรบขึ้นเกือบ
๒๐๐ ลำ สะสมเสบียงอาหารตลอดจนพลรบไว้เป็นจำนวน
มาก และได้เกลี้ยกล่อมเมืองชายทะเลตะวันออกเข้ามาร่วม

(๑) เวลาเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าตามที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร
ว่าเมืองจันทบุรีนั้น ๕ เดือน ๕ จุลศักราช ๑๑๒๕ (พ.ศ. ๒๓๑๐)
และพระเจ้ากรุงธนบุรียกทัพออกจากเมืองจันทบุรี เมื่อเดือน ๑๑
ปีเดียวกัน เป็นเวลา ๖ เดือนพอดี

ด้วยทุกเมือง กรมแม่กำลังเพียงพอที่จะกู้สุรภาพได้แล้ว
จึงยกทัพจากเมืองจันทบุรีเข้ามาตีกองทัพพม่าซึ่งตั้งมั่น
อยู่ ณ ค่ายโพธิสามต้นแตก เป็นอันว่าประเทศไทยได้หลุด
พ้นจากอำนาจพม่า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นมา และในสมัย

กลางสมัยไม่มีพระเจ้าแผ่นดินปกครองประเทศนั้น ได้มีผู้
สมัครพรรคพวกตั้งเป็นอิสระกันอยู่หลายพวก ทงทางบก
ได้ช่วยเหนือและทางภาคอีสาน แต่ในที่สุดก็ถูกพระเจ้ากรุง
ธนบุรีปราบราบคาบลงหมด

เมืองจันทบุรีคงตั้งอยู่ ณ ที่เดิม คือตรงบ้านเดิมทาง
ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำจันทบุรีเรื่อยมา จนกระทั่งถึงรัชกาล
ที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าอนุวงศ์จันทบุรีเป็นขบถไป

ชกกองทัพพม่าจะมารบไทย จึงเป็นเหตุให้เกิดบาดหมางกัน
ขึ้นในระหว่างไทยกับพม่า ในที่สุดก็ต้องทำสงครามกัน กอง
ทัพไทยถล่มเข้าไปในแดนพม่า และเข้าตีเมืองรายทาง
ต่าง ๆ ได้หลายเมือง จนกระทั่งยึดเมืองไซ่ง่อนได้เมื่อ

พ.ศ. ๒๓๗๗
๕ เดือนเมื่อเสร็จศึกกับพม่าแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชดำริว่า เหตุบาดหมางซึ่ง

เป็นชนวนให้เกิดสงครามขึ้นกับประเทศญวนในคราวนี้ คงจะทำให้ญวนผูกใจเจ็บ อาจยกกองทัพเข้ามาช่วยพระราชอาณาจักรเพื่อแก้แค้นก็ได้ เมืองจันทบุรีเป็นเมืองชายแดน มีอาณาเขตติดต่อกันกับประเทศญวน ถ้าไม่สร้างเสริมบ่อน้ำคูประทุพอรบให้มั่นคงแล้ว ญวนอาจจะยกกองทัพเข้ามาช่วยเข้ามายึดเอาได้โดยง่าย ด้วยเหตุนี้จึงโปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง^(๑) ออกไปเมืองจันทบุรีเพื่อจัดท่าที่สร้างเมืองใหม่ให้มั่นคงแข็งแรงต่อไป

เจ้าพระยาพระคลังได้ออกไปพิจารณาตามประเทศแล้วเห็นว่าเมืองเดิมอยู่ลึกเข้าไปมาก ไม่สะดวกที่จะใช้เป็นทิวมนสำหรับรับกองทัพข้าศึก จึงให้ระดมช่างเมืองเก่า (คือเมืองที่บ้านลุ่ม) ออกเสียแล้วจึงสร้างเมืองใหม่ขึ้นที่บ้านเนินวง กำปลงบางกะจะ ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองเดิมไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๘ กิโลเมตร เมืองที่สร้างขึ้นใหม่เป็นที่ชัยภูมิดี เพราะตั้งอยู่บนเนินเล็ก ๆ ตรงเชิงเขา สามารถจะมองเห็นข้าศึกได้แต่ไกลเหมาะสำหรับใช้เป็นทิวมนรับข้าศึกอย่างยิ่ง การสร้างก็พยายามทำอย่างมั่นคง

(๑) คือสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์

แข็งแรง โดยก่อกำแพงด้วยศิลาและมีบ่อน้ำคูประทุพน้ำทอรับเสร็จ และวางปืนใหญ่ไว้ตามแนวทางที่สามารถจะยิงไปได้ไกลที่สุดที่จะไกลได้

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประพาสเมืองจันทบุรีใน พ.ศ. ๒๔๑๙ ทรงโปรดให้พระเจ้านครินทร์เสด็จพระองค์เจ้ากาพย์กนกรัตนทำแผนผังขึ้นไว้ปรากฏกว้างสงกว้าง ๕๖๐ เมตร ยาว ๖๐๐ เมตร ตัวเมืองเกือบจะเป็นรูปสี่เหลี่ยม และมีกำแพงถึง ๒๔ เมตร นับว่าเป็นเมืองป้อมที่มีกำแพงแข็งแรงที่สุดเมืองหนึ่งในประเทศไทย ซึ่งก่อสร้างขึ้นในสมัยนั้น^(๑)

เมืองที่สร้างขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๓ นี้ สามารถจะใช้เป็นทิวมนสำหรับรับกองทัพของข้าศึกได้เป็นอย่างดี แต่ว่าอยู่ห่างไกลจากลำน้ำเข้าไปมาก ราษฎรซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองเก่า จึงไม่ค่อยจะมีผลประโยชน์พอใจอพยพเข้าไปอยู่กันมากนัก ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ เมื่อทรงเห็นว่าประเทศญวนตกไปเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสแล้ว ภัยสงครามซึ่งจะเกิดจากประเทศญวนก็เป็นอันหมดไปจึงไม่ทรงบังคับให้ราษฎรอพยพเข้าไป

(๑) คุราชณะเอชคินหนังสือพระราชพงศาวดารสยามตั้งแต่รัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๔ หน้า ๒๔๑๖

อยู่ในเมืองใหม่ ทรงปล่อยให้เป็นไปตามสมัครใจ แล้วแต่
 ผู้ใดจะพอใจอพยพไปอยู่ที่เมืองใหม่ก็ได้ หรือผู้ที่ยอพยพมา
 อยู่ในเมืองใหม่แต่ครั้งรัชกาลที่ ๓ แล้ว จะพอใจอพยพกลับ
 ไปอยู่เมืองเก่าอย่างเดิมอีกก็ได้ แต่จวนเจ้าเมืองจันทบุรีก็ยัง
 คงอยู่ในเมืองใหม่ตลอดมาจนกระทั่งถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อ
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัวโปรดให้จัดการปก
 ครองประเทศแบบมณฑลเทศาภิบาลขึ้นใหม่แล้ว จึงทรง
 พระกรุณาโปรดให้ย้ายตัวเมืองใหม่ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านเนินวง
 กลับไปตั้งที่บ้านเดิมอย่างเดิมอีก เพราะที่นั่นเคยมี
 แม่น้ำและมีที่ราบสำหรับทำนาได้มาก ดินมีเนื้อนุ่ม ๆ
 เรียงรายกันอยู่เป็นระยะ ๆ ไป เหนือที่จะขยายตัวเมืองให้
 ใหญ่โตได้ ในอนาคต และตัวเมืองจันทบุรียังคงตั้งอยู่ที่
 บ้านเดิมตลอดมาจนกระทั่งถึงเวลาปัจจุบัน

ในรัชกาลที่ ๕ จันทบุรีเป็นเมืองหนึ่งที่ถูกรุกรานโดยฝรั่งเศสเข้า
 มายึดครอง และได้ยึดครองอยู่เป็นเวลานาน เริ่มตั้งแต่
 พ.ศ. ๒๔๓๖ (ร.ศ. ๑๑๒) เป็นต้นมา จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๗
 รวม ๑๒ ปีเต็ม การที่ประเทศไทยยอมให้ฝรั่งเศสเข้ามายึด
 ครอบครองเมืองจันทบุรี ข้าพเจ้าขอแนะนำเรื่องมณฑลเทศาภิบาลซึ่งเกิด

กรณีพิพาทกันในระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศสมา
 ลงไว้ด้วย ทั้งนี้เพื่อท่านผู้อ่านจะได้ทราบเรื่องราวของเมือง
 จันทบุรีได้โดยละเอียด

สาเหตุเดิมที่เกิดขึ้นนั้นเนื่องมาจากกรณีพิพาท เรื่อง
 อาณาเขตชายแดนทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง คือเมื่อฝรั่งเศส
 เข้ายึดครองประเทศญวนและประเทศเขมรได้แล้ว ก็
 บรรดาหัวเมืองลาวในดินแดนต่าง ๆ ซึ่งเป็นประเทศลาวใน
 ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ไทยละเมิดสิทธิรุกล้ำเข้าไปในดินแดน
 ฝรั่งเศสยึดครองอยู่ และถือว่าเจ้าพนักงานไทยทำร้ายคน
 ในบังคับของเขา แต่เรื่องราวที่เป็นจริงนั้นแม้ปรากฏอยู่ใน
 เอกสารทางราชการของไทยเป็นอันมาก รวมทั้งจดหมาย
 เหตุต่าง ๆ ซึ่งทอสมุทแห่งชาติเคยพิมพ์แล้ว ถ้าจะนำมา
 กลาวไว้ในที่นี้ เก่งกว่าจะทำให้เรื่องยืดเยื้อมากเกินไป^(๑)

เมื่อฝรั่งเศสกล่าวหาเช่นนั้นแล้ว ในต้นปี พ.ศ. ๒๔๓๖
 (ร.ศ. ๑๑๒) จึงส่งกองทหารยกพลเข้ามายังเมืองเชียงแตง
 ขบไล่คณะกรรมการจังหวัดให้ข้ามไปอยู่เมืองธราบวิวัต
 ซึ่งอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง อ้างว่าดินแดนทางฝั่งซ้าย

(๑) ถ้าผู้ใดต้องการจะทราบรายละเอียดของเรื่องนี้ไปก่อนแล้ว ขอเชิญ
 ไปค้นคว้าหลักฐานได้ที่หอสมุดแห่งชาติ.

ของแม่น้ำโขงเป็นอาณาเขตของประเทศเขมรและญวน ซึ่ง
อยู่ในความอารักขาของประเทศฝรั่งเศส

เมื่อยึดเมืองเชียงแตงได้แล้ว ฝรั่งเศสก็ส่งกำลังทหาร
ส่วนย่อยเข้ายึดเกาะแก่งต่าง ๆ ในลำน้ำโขงตลอดไปจนกระ-
ทั่งถึงเมืองหลวงพระบาง ฝ่ายไทยได้ห้ามปรามและอ้างเขต
ผลว่าดินแดนที่ฝรั่งเศสส่งกองทหารลงมาเข้ามาในเป็น
ดินแดนของไทย ไซไซเป็นของญวนหรือเขมรตามหลักฐาน
กล่าวอ้างไม่ แต่ฝรั่งเศสก็ไม่ยอมถอนทหารออกไป กลับยก
หลวงลาวดินแดนอันเป็นอาณาเขตของไทยเข้ามาอีกหลายแห่ง
ในที่สุดก็เกิดปะทะกันขึ้นกับกองทหารไทย เนื่องจากเหตุ
ที่เกิดปะทะกันขึ้นตามหัวเมืองต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่แม่น้ำโขงเอง
เป็นชนวนให้ฝรั่งเศสส่งเรือรบหลวงดำเข้ามาในแม่น้ำมหาชัย
อีก จึงได้เกิดปะทะกันทางเรืออีกครั้งหนึ่งที่ปากน้ำเจ้าพระ
ยา เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ การรบในคราว
นี้ทางเสียหายด้วยกันทั้งสองฝ่าย คือเรือรบของฝรั่งเศส
ถูกยิงชำรุดจนต้องแล่นไปเกยตื้น เรือรบเสียหายเล็กน้อย
ส่วนเรือรบไทยก็ชำรุดเสียหายไม่น้อยเหมือนกัน และทหาร
เรือก็ตายหลายคน

แต่เหตุการณ์ต่าง ๆ มิได้ลุกลามต่อไป เนื่องจากรัฐ
บาลทั้งสองฝ่ายได้ตกลงปรานีปรานอมกันใน พ.ศ. ๒๔๓๖
นั้นเองรัฐบาลไทยเป็นฝ่ายยอมเสียเปรียบ คือต้องยกหัว
เมืองทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศสครอบครอง และ
ยอมชดใช้ค่าเสียหายให้อีกด้วย ในระหว่างเวลาที่กำลังทำ
ความตกลงกันอยู่นั้น ฝรั่งเศสยึดเมืองจันทบุรีไว้เป็น
ประกันก่อน รัฐบาลไทยจึงจำใจจำต้องยอมให้ฝรั่งเศสยึด
เมืองจันทบุรีไว้เป็นประกันชั่วคราว ฝรั่งเศสจึงส่งทหารเข้า
ยึดครองเมืองจันทบุรีเริ่มตั้งแต่วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นต้นมา
โดยส่งกองทหารเขมรมาตั้งอยู่ที่หัวเมืองจันทบุรี ๑ กองพัน
และตั้งไปไว้ที่แหลมสิงห์อีก ๑ กองร้อย
เมื่อรัฐบาลไทยยอมเสียค่าปรับให้เรียบร้อยและถอน
กองทหารกลับจากชายแดนหมดสิ้นตามสัญญาแล้ว ฝรั่งเศส
ก็ยังไม่ได้ถอนกองทหารออกไปไม่ เนื่องจากจันทบุรีเป็น
ดินแดนสำคัญส่วนหนึ่งของอาณาจักรไทย เพราะฉะนั้น
รัฐบาลไทยจึงได้ทำสัญญากับฝรั่งเศสอีก ๒ ฉบับโดยยอม
มอบเมืองตราดและเกาะต่าง ๆ ให้แหลมสิงห์ลงไปจนถึง
เกาะกูดให้แก่ฝรั่งเศส กับยอมยกดินแดนทางฝั่งขวาของ

แม่น้ำโขงที่อยู่ตรงข้ามกับเมืองหลวงพระบางและเมืองนครจำปาศักดิ์ให้แกฝรั่งเศสอีกด้วย ฝรั่งเศสจึงยอมดอนกองทหารออกไปจากเมืองจันทบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ และย้ายไปตั้งอยู่ที่เมืองตราดอีก ๓ ปี

เหตุการณ์ต่อจากนั้นไปเป็นเรื่องราวของเมืองตราดไม่เกี่ยวกับตำนานของเมืองจันทบุรี โดยเฉพาะ ^{ข้าพเจ้า} ข้าพเจ้าจึงคิดว่าไม่น่ามากล่าวในเรื่องนี้ แต่จะกล่าวไว้ในตำนานของเมืองตราดซึ่งจะได้เขียนต่อไปเป็นอีกเรื่องหนึ่งต่างหากขอเรื่องนี้

โบราณสถาน

จันทบุรี แม้จะมีชื่อเป็นหัวเมืองเอก และไม่มีโบราณสถานมากมายเหมือนอย่างเช่นเมืองทางภาคเหนือก็ตาม แต่เป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ พื้นแผ่นดินดี แดงเข้ม จะเพาะปลูกพืชพรรณธัญญาหารใด ๆ ก็เจริญงอกงามทั้งสิ้น นอกจากนี้จันทบุรียังมีภูมิประเทศสวยงาม มีทั้งทิวเขาสูงตระหง่านมีไกรภคชะหารห้วยธารต่าง ๆ มากมาย และมีนาตกที่สวยงามหลายแห่ง มีแหลม มีเกาะและมีทะเล รวมความว่าจันทบุรีมีทุกสิ่งทุกอย่าง จะหาเมืองใด

ในประเทศไทยที่อุดมสมบูรณ์และมีภูมิประเทศสวยงามสดงดงามเหมือนอย่างเมืองจันทบุรีเป็นหาได้ยากอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นการไปเที่ยวจังหวัดจันทบุรีควรจะได้ไปชมธรรมชาติอันสวยงามเสียด้วย มิฉะนั้นจะถือว่าได้เห็นเมืองจันทบุรีแล้วโดยสมบูรณ์ไม่ได้เลย โดยเฉพาะภูมิประเทศที่สำคัญของจังหวัดจันทบุรีนั้น จะได้นำมากล่าวรวมไว้ในตอนที่ว่าด้วยโบราณสถานด้วย เพราะบางแห่งก็เป็นที่ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินเคยเสด็จประพาสหลายครั้งหลายคราว และบางแห่งประชาชนก็นิยมไปเที่ยวชมความงามและหาความสำราญกันไม่น้อยเลยทีเดียว

เมืองจันทบุรีใหม่ทึบเนื้อง

เมืองจันทบุรีใหม่ซึ่งสร้างขึ้นที่ตำบลเนินวงนี้เป็นเรื่องที่ถูกเคียงกันว่า จะเรียกว่าเมืองเก่าหรือเมืองใหม่แน่สำหรับข้าพเจ้าสมัครใจจะเรียกว่าเมืองใหม่ เพราะเมืองจันทบุรีเก่าที่เกี่ยวไม่ได้ตั้งอยู่ที่นั่น ตั้งอยู่ที่เชิงเขาสระบาปแล้วต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านลุ่ม คือในบริเวณที่คงศาลากลางจังหวัดในปัจจุบันนี้ เมืองที่เนินวงเป็นเมืองซึ่งสร้างขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๓ ทำเป็นทำนองเมือง

บ่อนกว้างประมาณ ๕๖๐ เมตรยาวประมาณ ๖๐๐ เมตร มี
ขนาดใกล้เคียงกับเมืองกาญจนบุรีใหม่

เหตุผลที่จะสร้างเมืองใหม่ขึ้นที่ตำบลเนินวงนี้ เป็น
เรื่องเกี่ยวกับการเมืองระหว่างประเทศในรัชกาลที่ ๓
ข้าพเจ้าจะขอกล่าวรวมไว้ในที่นี้ด้วย ถ้ามีฉันทะก็จะไม่ทราบ
สาเหตุแน่ชัดว่าการสร้างเมืองในครั้งนั้น สร้างขึ้นเพราะเหตุ
ใด

ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า เมื่อ พ.ศ.
๒๓๖๙ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้า
อนุวงศ์หรือเรียกกันย่อ ๆ ว่า "เจ้าอนุ" ซึ่งครองเมือง
เวียงจันทน์อันเป็นประเทศราชขึ้นอยู่กับกรุงเทพฯพระมหา
นครไค้ก่อการขบถขึ้น การกระทำของเจ้าอนุครั้งนั้นไม่เพียง
ตั้งแข็งเมืองอยู่เฉย ๆ เท่านั้นแต่กลับมักใหญ่ใฝ่สูงโดยยก
กองทัพหลวงลาพระราชอาณัติเขตเข้ามายึดเมืองนครราชสีมา
อันเป็นเมืองใหญ่ทางภาคอีสานไว้ได้แล้วกวาดต้อนครอบครัว
ชาวเมืองนครราชสีมาไปเกือบหมดเมืองพระบาทสมเด็จพระนั่ง
เกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้กรมพระราชวังบวรมหา
ศักกพลเสพย์เป็นแม่ทัพ ยกพลขึ้นไปปราบปรามตีกองทัพ

ของเจ้าอนุแตกพ่ายกลับไปแล้วกองทัพหน้าของกรมพระ
ราชวังบวร ก็ติดตามไปตีจนกระทั่งถึงเมืองเวียงจันทน์อัน
เป็นนครหลวงของพวกขบถ เจ้าอนุซึ่งกองทัพไม่ได้ขึ้นไป
อยู่ที่เมืองลำน่าน ซึ่งเป็นเขตแดนญวน

ต่อมาเจ้าอนุได้กำลังอุกหนุนจากญวนจึงทวนกลับมา
ตีกองทัพไทย ซึ่งมีพระยาราชสุภาวดีเป็นนายทัพตั้งรักษา
อยู่ที่เมืองเวียงจันทน์จนกองทัพไทยต้องถอยร่นไปอยู่เมือง
ยโสธร แต่ในที่สุดกองทัพไทยก็เข้าล้อมจับเจ้าอนุไว้ได้ และ
ส่งตัวลงมาขังกรุงเทพฯ ญวนมีสาส์นมาขอให้ไทยส่งเจ้าอนุ
ไปครองเมืองเวียงจันทน์อย่างเต็ม แต่ไทยไม่ยินยอม เพราะ
เกรงว่าถ้าปล่อยไป ญวนก็จะอุกหนุนให้กลับมาตีไทยอีก
พฤติการณ์เหล่านี้ทำให้ญวนแค้นเคือง และก่อเรื่องราว
ก้าง ๆ อันเป็นชนวนให้เกิดการกระทบกระเทือนทางพระ
ราชไมตรีอยู่เรื่อยมา ในที่สุดก็เกิดรบกันกับไทยขึ้น เมื่อ
พ.ศ. ๒๓๗๖

พอเสร็จสงครามกับญวนเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๖ แล้ว พระ
บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงไว้วางพระราชหฤทัย
เกรงว่าญวนจะยกกองทัพมาตีโต้บ้าง เพราะเมื่อรบกัน

คราวนั้นยังไม่ถึงแพ้ชนะกัน อุวันยังมีกำลังและกองทัพ
เหลืออยู่สมควร เพราะฉะนั้นพอขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๓๗๗
จึงโปรดให้เจ้าพระยาพระคลังออกไปสร้าง เมือง บ่อม ขึ้น ที่
เมืองจันทบุรี

เจ้าพระยาพระคลังออกไป เลือกลา ชัยภูมิ ที่จะสร้าง
เมืองใหม่ เห็นที่ตำบลเนินวงเหมาะสมกว่าแห่งอื่น เพราะ
เป็นที่สูงสามารถจะมองเห็นข้าศึกแต่ไกล จึงกำหนดให้พวก
ช่างกันไม้แล้วให้เริ่มก่อกำแพงเมืองขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๗
เป็นต้นมา

กำแพงเมืองจันทบุรี ใหม่ก่อด้วยศิลาแลง ทนและ
สูงใหญ่สง่างาม มีใบเสมายาวสัก ๒ เมตรครึ่ง ก่อด้วย
ศิลาแลงเป็นระยະๆ ไปรอบกำแพงเมือง ที่ตรงประตู
อยู่บังเชิงเทิน สองข้างทางประตูทำเป็นซุ้มทอรอบและซุ้ม
ไว้กว้างขวาง คือกว้างประมาณ ๒๔ เมตร เมืองจันทบุรี
ใหม่นี้เห็นว่าสร้างแน่นหนามั่นคงมาก และเมื่อสร้างเมือง
เสร็จแล้ว เจ้าพระยาพระคลังจึงให้รื้อกำแพงเมืองเก่า^(๑)
ซึ่งอยู่ที่ตำบลบ้านลุ่มออกเสีย แล้วให้เจ้าเมืองอพยพครอบครัว

(๑) กำแพงเมืองเก่าเป็นกำแพงดิน

ครัวเข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในเมืองที่สร้างขึ้นใหม่ และให้
อพยพราษฎรจากเมืองเก่าเข้าไปปลูกบ้าน สร้างเรือน อยู่ใน
เมืองใหม่นอกเป็นจำนวนมาก ระหว่างช่องใบเสมากำแพง
กึ่งบนใหญ่เรียงรายไว้โดยรอบ เพื่อเตรียมสำหรับรับศึก
อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ยังมีคลังเก็บกระสุนปืนใหญ่และเก็บ
ปืนอีก ยังปรากฏซากอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ ส่วนปืน
ซึ่งปืนเล็กเหล็กกลม ๆ นั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุล
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จ ประพาส เมือง จันทบุรี ใน พ.ศ.
๒๔๑๕ ยังทอดพระเนตรเห็นมีอยู่หลายสิบกระบอกทั้ง
กระสุนปืนที่ก็ยังคงเหลืออยู่อีกเป็นอันมาก แต่บัดนี้ได้
สูญหายไปเสียเกือบหมดแล้ว ถ้าปล่อยทอดทิ้งไว้เช่นนั้นต่อ
ไป อีกไม่นานเท่าใดก็คงจะสูญหายไปจนหมดสิ้นเป็นแน่

วัดโยธานิมิต

วัดโยธานิมิตอยู่ในกำแพงเมืองจันทบุรีใหม่ ที่ตำบล
เนินวง เจ้าพระยาพระคลังสร้างขึ้นในคราวเดียวกันกับ
สร้างเมืองใหม่เพื่อให้เป็นวัดประจำเมือง และวัดนี้มีพระ
สงฆ์จำพรรษาอยู่ตลอดมาจนกระทั่งถึงเวลาปัจจุบัน

กำแพงวัดโยธานิมิตก่อกำยศิลาแลงโดยรอบ ภายใน
กำแพงวัดมีโบสถ์หลังหนึ่งขนาดกว้าง ๕ ห้อง มีเจดีย์
รอบพระประธานในโบสถ์เป็นพระพุทธรูปยืน ซึ่งสร้าง
พร้อมกันกับโบสถ์ หลังโบสถ์ออกไปมีเจดีย์กลมแบบลังกา
อยู่องค์หนึ่งสูงสัก ๒๐ เมตร กับมีศาลาการเปรียญอยู่หลัง
หนึ่ง และมีกุฏิสงฆ์พร้อมบริบูรณ์

การก่อสร้างเมืองจันทบุรีใหม่และวัดโยธานิมิต ซึ่ง
ใช้ศิลาเก่าเป็นกำแพงโดยรอบนั้น ก็คงระเห็จจากเมือง
จันทบุรีเป็นแหล่งกำเนิดของศิลาแลงนั่นเอง โดยที่พระ
ตำบลงเนินแห่งนี้ นับว่ามีศิลาแลงมากที่สุด วิธีที่จะชั่งเอา
ศิลาแลงขึ้นมาใช้ ก็ปรากฏว่าเป็นวิธีง่าย ๆ ไม่ลำบากยาก
เย็นอย่างใดเลย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชนิพนธ์วิธีทำศิลาแลงของเมืองจันทบุรีไว้โดย
ละเอียด ในหนังสือเรื่องเสด็จประพาสเมืองจันทบุรี เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๑๙ ข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องการทำศิลาแลงนี้เป็น
เทคนิคอย่างหนึ่ง และเป็นสิ่งที่น่าสนใจและน่าศึกษา จึงได้
คัดพระราชนิพนธ์มาลงไว้ในที่นี้ด้วย พระองค์ทรงกล่าวว่
ว่าดังนี้

“วิธีทำแลงนั้น ได้ตามพระยาจันทบุรีได้ความว่า ถ้า
เป็นแลงคาอยู่บนแผ่นดินก็ใช้ตะเมาะเป็นเหล็กมีตามสืบลง
จะเอากว้างยาวเท่าไรก็ได้ แล้วเอาตะเมาะตั้งขึ้นมาแต่งทั่ว
ด้วยฝางและขวาน ถ้าเป็นแลงแก่อ่อนต้องใช้สาก ลางที่ถ้า
แลงนั้นอยู่ลึก ต้องขุดลงไป ๒ ศอก แล้วก็ทำเหมือนกัน
กับแลงบนดิน ทุกวันนั้พระราชกรัรชื้อขายกันอยู่ ต่อมีผู้ไป
สังเกตทำจริงได้ทั่ว กนที่ทำงานนั้นเป็นพวกจีนบ้าง ไทยบ้าง กับ
พวกของขนาดที่ทำงานอยู่นั้น หน้ายาว ๑ ศอก กว้างคืบ ๑
นิ้ว ๑๐ นิ้ว ถ้าเป็นแลงอ่อน ราการ้อยละ ๕ บาท ๖ บาท
เพราะไม่สายน ทำงยากแรงแก่ ราการ้อยละ ๘ บาท ที่
เมืองจันทบุรีเคยมีเขาใช้ก่อเตาทำรากคึกอยู่โดยมาก ถ้า
แลงที่ก่อ งามเหมือนกับศิลาแลงเมืองจีน แต่เข้าไปใกล้
คูขรุขระไป ด้วยเนื้อหยาบเหมือนอย่างกับกรวดคึกกันเป็น
แผ่น”

น้ำเสียคายที่ชาวเมืองจันทบุรีในปัจจุบันได้เลิกอาชีพ
ทำคอนกรีตเสริมเหล็กตามอย่างวิธีการของชาวตะวันตก
แทน เพราะฉะนั้นความจำเป็นที่จะใช้ศิลาแลงเป็นรากคึก
อย่างสมัยโบราณก็หมดไป เช่นเดียวกับอุตสาหกรรมพื้น

เมืองจันทร์อีกหลายอย่างที่ศูนย์ไปด้วย เช่น การทอดผ้า การก่อเรือ การทำเทียนด้วยไม้ประคูด และการทำกระเบื้อง หน้าวัว เป็นต้น

ภูเขาพลอยแหวน

ภูเขาพลอยแหวนเป็นภูเขาเล็ก ๆ สูงประมาณ ๑๕๐ เมตร ภูเขาถูกน้อยห่างจากตัวเมืองจันทร์ไปประมาณ ๑๐ กิโลเมตร มีถนนไปได้สะดวก สองข้างถนนเห็นไปยัง ภูเขาพลอยแหวนมีทิวทัศน์สวยงามมาก คือเห็นภูเขาไปเป็น ๆ ภูเขาจะพบทุ่งนาเขียวระยิบไปด้วยต้นเขาวง ในเขตสองข้าง ทางก็เต็มไปด้วยต้นกนกานาชนิด ภูมิประเทศสูง ๆ ต่ำ ๆ คล้ายกับลูกคลื่นในท้องทะเล ในตอนที่สุดก็เป็นไร่ โดยมากเป็นไร่พริกไทย และไร่ยาง สลับกันไปเป็นระยะ ๆ งามน่าชมเป็นอย่างยิ่ง ที่เชิงเขาเดิมเคยตั้งเป็นทิวการ อำเภอม้าแล้วครั้งหนึ่ง เมื่อราว พ.ศ. ๒๔๕๐ เรียกว่า อำเภอพลอยแหวน ต่อมาทางการเห็นว่าริมทะเลตรงที่ เรียกว่าท่าใหม่ในปัจจุบัน เป็นที่ชุมนุมชนและสะดวกใน การคมนาคม จึงย้ายที่ว่าการอำเภอลงไปตั้งที่นั่น แล้วเปลี่ยน ชื่อจากอำเภอพลอยแหวนเป็นอำเภوتاใหม่

ภูเขาพลอยแหวนมีทรัพยากรตามธรรมชาติอยู่มากมาย เช่น ทับทิม นิล และพลอยสีต่าง ๆ ชาวบ้านซึ่ง อยู่ใกล้เคียงกับภูเขาลูกนี้นับว่าไม่อด ถ้าปีใดทำนาไม่ได้ผล ก็พากันมาขุดพลอยไปขายและเมื่อเคราะห์ดีไปขุดพบทับทิม เขาก็จะรวบรวมกันไปพักหนึ่ง ถือว่าทำนาตลอดทั้งปีเสียอีก ทั่วแล้วสีต่าง ๆ เช่น สีดอกตะแบก และสีเหลืองอ่อนจะ ได้พบประปรายบนภูเขาถูกนี้ แต่จำพวกที่มสีค่าเป็นมัน สีแดงเหมือนสีดินนํมอยุ่อาศัยกัน เมื่อก้าวขึ้นไปตามทาง ลากของภูเขาได้สักหน่อย จะพบหินแร่เหล่านี้เต็มไปหมด มอญเกลือกกลากตลอดทาง คล้าย ๆ กับมีผู้นำเอาไปขาย ที่บ้านนั้น แร่หินบางก้อนจมอยู่ในดินซึ่งมีสีแสดเข้ม และ อยุ่ไม่คอยลึกเท่าใดนัก ลองเอาไม่เล็ก ๆ ขุดลงไปสักหน่อย ก็พบ แร่หินเหล่านี้ชาวบ้านว่าเป็นแร่อ่อน เขาเรียกกัน ว่าขแร่ จะนำไปเจียรระไนใช้ทำหัวแหวนไม่ได้ ส่วนแร่ แท้ ๆ ซึ่งแข็งพอที่จะเจียรระไนได้นั้น อยุ่ลึกลงไปใ้ดิน มากต้องใช้จอบหรือเสียมขุดลงไปจึงจะพบ

ภูเขาพลอยแหวนมี ๓ ยอด ยอดซึ่งสูงที่สุดมีเจดีย์ กลมแบบลังกาองค์หนึ่ง เป็นของสร้างในรัชกาลที่ ๔ แต่

รูปทรงไม้คองงามนักเนื่องจากเป็นฝีมือช่างพื้นเมือง ไม่ใช่ช่างหลวง ยอกกลางมีศาลากอนกรทและหอร่มงสร้างค้ำไว้เมื่อเมื่อก่อนเอง ส่วนยอกเตี้ยที่ผู้คนเป็นลานแคบ ๆ มีมณฑปหลังหนึ่งเป็นที่ประดิษฐาน พระพุทธรูปจำลอง และในเทศกาลเดือน ๕ จะมีประชาชนขึ้นไปนมัสการกันอย่างล้นหลาม

เมื่อขึ้นไปบนยอกกลางตรงศาลากอนกรทที่สร้างค้ำไว้จะมองเห็นภูเขาตงสลบซับซ้อนกันหลังลดต่ำลงทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีภูเขาเตี้ย ๆ อยู่สองลูก เรียกว่าเขาบายศรีลูกหนึ่ง กับเขาสระแก้วอีกลูกหนึ่ง ทางทิศตะวันออกจะมองเห็นภูเขาเป็นพิงไปจนจรดทะเล จะมองเห็นทะเลและปากน้ำอยู่ตรงหน้าไม่ไกลเท่าใดนัก และสามารถจะมองเห็น จนกระทั่งเกาะน้อยใหญ่ในทะเลเกือบหมดทุกเกาะ เกาะหนูและเกาะแมวก็มองเห็นลอยอยู่ในระหว่างขอบฟ้าและขอบฟ้าใกล้ลิบ ๆ อากาศบนเขาพลอยแหวนละเอียดอ่อนดีมาก เมื่อขึ้นไปข้างบนจะรู้สึกว่ามีลมเย็นพัดโชยมาไม่ขาดสาย ถ้าทำนร้อนเพราะบินบ้ายขึ้นไปถึงยอดเขาจะรู้สึกว่าคุณความเหนื่อยอ่อนหายไปราวกับปลิดทิ้งทีเดียว

มีวัดตั้งอยู่ที่เชิงเขาพลอยแหวนวัด ๑ เรียกกันว่าวัดเชิงเขา แต่ในบริเวณวัดไม่มีสิ่งก่อสร้างวิจิตรพิสดารอย่างใด วัดนี้ปรากฏว่าพระยาจันทบุรี^(๑) สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๔ พร้อมกับเจดีย์บนยอดเขา ต่อมาเมื่อของเดิมชำรุดทรุดโทรมไป ก็มีผู้บูรณะปฏิสังขรณ์และก่อสร้างเพิ่มเติมกันเรื่อยมา ในปัจจุบันยังมีพระภิกษุจำพรรษาอยู่หลายรูป

เมื่อข้าพเจ้าไปเที่ยวเขาพลอยแหวนใน พ.ศ. ๒๔๙๓ เห็นวัดนี้ตั้งอยู่ไกลที่ขมหมื่น นึกสงสัยว่าพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดนี้หาจะหาอาหารได้อย่างไร จึงได้สอบถามเจ้าอาวาสว่าพระสงฆ์ในวัดนี้ไปบิณฑบาตที่ไหน เพราะไม่เห็นมีหมู่บ้านอยู่ใกล้เคียงมาเช่นเสีย ท่านเจ้าอาวาสกลับบอกว่า มีบ้านถ้ำอยู่รอบภูเขาทางนั้น ถ้าตางบ่าให้เตียนจะมองเห็นหมู่บ้านได้ถนัดทีเดียว คนในย่านนั้นใจบุญทั้งสิ้น วันธรรมดาได้อาหารเหลือฉันทีเดียว ในปัจจุบันการขึ้นไปเที่ยวบนยอดเขาพลอยแหวนนับว่าสะดวกมาก เนื่องจากพ่อค้าคฤหบดีในจังหวัดจันทบุรีได้ร่วมใจกันบริจาคเงิน

(๑) พระยาจันทบุรีคนชองสองเมือง เดิมเป็นพระนนทบุรี ต่อมาย้ายจากตำแหน่งเจ้าเมืองเข้ากรุงเทพ ฯ ได้เป็นพระอาหารบวรกันแล้วเลื่อนเป็นพระยาไกรโกมา

สร้างบันไดคอนกรีตจากเชิงเขาขึ้นไปจนถึงยอดและได้บูรณะปฏิสังขรณ์เจดีย์และมณฑปพระพุทธบาทจำลองขึ้นใหม่ เริ่มก่อสร้างตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นต้นมา และสำเร็จเรียบร้อยเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๙๖.

แหลมสิงห์

ถ้าท่านต้องการอากาศทะเลที่บริสุทธิ์สดชื่น และทิวทัศน์ที่สวยงามที่เปลี่ยนไปเรื่อยๆ ตลอดเวลา ควรจะไปเที่ยวที่แหลมสิงห์ ที่เรียกว่าแหลมสิงห์เพราะรวมทะเลตรงหัวแหลมมีศาลาแห่งใหญ่รูปร่างคล้ายสิงห์โตหมอบ ถ้าท่านจะไปทางทะเลจะมองเห็นศาลาแห่งนี้ได้อย่างเด่นชัดจนทั่วทัศนียภาพของแหลมสิงห์งดงามน่าชมเป็นอย่างยิ่ง

การไปแหลมสิงห์ในปัจจุบันนับว่าสะดวกมาก เพราะมีถนนตัดจากตัวจังหวัดจันทบุรีไปยังอำเภอแหลมสิงห์ ระยะทางประมาณ ๓๐ กิโลเมตรเท่านั้น นั่งรถยนต์ไปเพียงครึ่งชั่วโมงก็ถึง หรือถ้าท่านไม่ต้องการไปทางรถ จะเช่าเรือไปทางทะเลก็ได้ การไปทางทะเลนั้นจะต้องไปลงเรือที่ท่าแฉลบ เมื่อออกเรือไปได้สักหน่อยจะพบหมู่บ้านญวนตั้งเรียงรายกันอยู่ตามริมฝั่งเป็นอันมาก ท่านสามารถ

จะมองเห็นโป๊ะจับปลาได้อย่างใกล้ชิด และในเวลาเย็นจะได้เห็นเรือใบหาปลาของชาวประมงแล่นผ่านกระแสน้ำไป ยังโป๊ะเหล่านี้ ทิวทัศน์ทางทะเลซึ่งมีเกาะใหญ่น้อยเรียงรายกันไปเป็นหย่อม ๆ ประกอบกับอากาศปลอดโปร่งเต็มไปด้วยไออุ่นอันบริสุทธิ์ จะทำให้ท่านสดชื่นเบิกบานและเพลิดเพลินใจอย่างยิ่ง

หน้าอำเภอแหลมสิงห์ออกไปทางหัวแหลมมีภูเขาสูงตระหง่านอยู่โดดหนึ่ง เรียกว่าเขาแหลมสิงห์ บนภูเขาถล่มมีบ่อน้ำร้อนรูปร่างประหลาดที่ ๓ ยังเหลือซากปรักหักพังอยู่จนทุกวันนี้ ต่อจากหัวแหลมออกไปก็เป็นก้อนหินน้อยใหญ่ผุดขึ้นระเกะระกะไปหมด และต่อออกไปอีกท่านจะมองเห็นเกาะนมสาว เกาะหนู เกาะแมว และเกาะอื่น ๆ อีกหลายเกาะ ใต้ถนัด ทัศนียภาพรอบตัวของท่านล้วนแต่งามวิจิตรตระการตาอย่างที่สุด ข้าพเจ้าคิดว่า จะหาที่อื่นใดในประเทศไทยงามเทียบเทียมกับแหลมสิงห์ได้ยากยิ่งนัก

ถ้ามีเวลามากพอ ท่านจะข้ามไปเที่ยวที่กระโจมไฟบนเกาะหินเหล่านักได้ หรือจะลงเล่นน้ำทะเลที่อ่าวกระทิงซึ่งเป็นอ่าวใหญ่ของเมืองจันทบุรีก็ได้ ชายทะเลตรงอ่าว

กระตังหมากทรายเหลืองละเอียดและมีน้ำสีเขียวครามใส่
สะอาดไม่แพ้หัวหินเลย ถ้าได้ยกมาตั้งใกล้ ๆ พระนครแล้ว
เชื่อว่าจะต้องมีคนไปเที่ยวอาบนำทะเลกันแน่นทุกวันเป็น
แน่

พืชผลของอำเภอแหลมสิงห์ก็มีไม่น้อย เช่น กล้าย
อ้อย และส้มต่าง ๆ โดยเฉพาะมะพร้าวมีอยู่ชุกชุมมาก
ราคามะพร้าวที่อำเภอแหลมสิงห์ถูกกว่าที่กรุงเทพฯ เป็นอัน
มาก ท่านผู้ใดที่ยังไม่เคยไปเที่ยวแหลมสิงห์ ขอให้ลองไป
เที่ยวสักครั้งหนึ่งจะทำให้สดชื่นขบขันอย่างบอกไม่ถูกทีเดียว
ยิ่งผู้ที่ชอบความสงบสงัดด้วยแล้ว จะรู้สึกว่าการเที่ยวของ
อำเภอกระตังที่แหลมสิงห์นั้นดีกว่าชายหาดของหัวหินอย่าง
มากมาย จนไม่สามารถจะเทียบเคียงกันได้เลย.

๕ ๘ ๑ ๘ บอมบ์แหลมสิงห์

บนเขาแหลมสิงห์มีบอมบ์บนตงอยบอมบ์หนึ่ง กับทิว
แหลมตึกแดงมีอยู่ยกบอมบ์หนึ่ง บอมบ์ทั้งสองแห่งนี้สร้าง
พร้อมกันกับเมืองจันทบุรีใหม่ที่ตำบลเนินวงใน พ.ศ. ๒๓๗๗
และยังปรากฏอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ ผู้ที่ผ่านไปทางทะเล

เมื่อตอนใกล้จะถึงปากน้ำจันทบุรีจะมองเห็นตัวบอมบ์ไก่อ่าง
เด่นชัดเจเน

มุลเทศแห่งการสร้างเมืองจันทบุรีขึ้นใหม่ตลอดจน
การสร้างบอมบ์ทั้งสองแห่งนี้ ได้กล่าวไว้แล้วโดยละเอียดใน
ตอนที่ว่าด้วยเมืองจันทบุรีใหม่ที่ตำบลเนินวง ข้าพเจ้าจะ
ไม่กล่าวซ้ำในที่นี้อีก จะขอกล่าวถึงประวัติแห่งการสร้าง
บอมบ์แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระ-
กรุณาโปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง^(๑) เป็นผู้อำนวยการสร้าง
เมืองบอมบ์ขึ้นใหม่ที่เมืองจันทบุรีแล้ว เจ้าพระยาพระคลังจึง
ส่งให้เจ้าหมื่นไวยวรนาถ^(๒) เป็นผู้อำนวยการสร้างบอมบ์หน้า
ด้านทางปากน้ำจันทบุรีขึ้นอีกแห่งหนึ่งเพื่อกันไม่ไห้กองทัพ
เรือของข้าศึกยกเข้ามาตีเมืองจันทบุรีได้โดยง่าย เจ้าหมื่น
ไวยวรนาถได้ไปสำรวจสถานที่ทางปากน้ำจันทบุรี เห็นควร
จะสร้างบอมบ์ขึ้นที่บนเขาแหลมสิงห์แห่งหนึ่ง กับทิวแหลม
ซึ่งเรียกกันในชนท้องถิ่นว่า "แหลมตึกแดง" อีกแห่งหนึ่งเมื่อ
เจ้าหมื่นไวยวรนาถสำรวจสถานที่จะสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว
จึงมอบให้พระยาอภัยพิพิธ^(๓) เป็นแม่กองควบคุมการก่อ

(๑) ต่อมาเป็นสมเด็จพระบาทบรมมหาจักรพรรดิ.
(๒) ต่อมาเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์.
(๓) ชื่อตัวชื่อกระต่าย เป็นบิดาพระยาจันทบุรี (โต).

สร้างที่แหลมสิงห์ และให้ขมึนราชามาตย์^(๑) เป็นแม่กอง
ก่อสร้างที่หัวแหลมตึกแดง บ่อมที่สร้างขึ้นเป็นบ่อมขนาด
เล็กแบบเดียวกันกับบ่อมที่เมืองสมุทรปราการและก่อด้วย
อิฐถือปูนเหมือนกัน

เมื่อสร้างบ่อมเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวมีใต้พระราชทานชื่อบ่อมทั้ง ๒ แห่งในเวียงยัม
ไม่ จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะ
ที่ทรงผนวชอยู่ ได้เสด็จประพาสเมืองจันทบุรีและเสด็จไป
ทอดพระเนตรบ่อมบนทั้ง ๒ แห่งในคราว ทรงสอบถามคณะ
กรรมการเมืองก็ไม่ได้ความว่ามีความอย่างไร จึงพระราช
ทานชื่อบ่อมที่แหลมสิงห์ว่าบ่อม "โพธิ์พินาศ"^(๒) และบ่อม
ที่หัวแหลมตึกแดงว่าบ่อม "พินาศภูมิจามิตร" บ่อมทั้งสอง
จึงมีชื่อเรียกกันตามอย่างที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้ดังแต่ครั้งนั้นเป็นต้นมา

(๑) ต่อมาเป็นเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (เจ้า บุนนาค)
(๒) พระราชพงศาวดาร ร. ๓ เรียกว่า บ่อม "ภักขิพินาศ" พระราช
นิพนธ์เรื่องเสด็จประพาสเมืองจันทบุรี พ.ศ. ๒๔๓๘ เรียกว่าบ่อม
"โพธิ์พินาศ" ข้าพเจ้าเห็นว่าน่าจะเรียกว่า "โพธิ์พินาศ" มากกว่า
เพราะได้ความชัดเจนดีกว่า "ภักขิพินาศ"

ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสปากน้ำจันทบุรี ทรงเห็นว่า
บ่อมทั้งสองแห่งนี้ไม่มีราชการสังกัดที่จะต้องใช้สักแล้ว ทั้ง
ตัวบ่อมก็ชำรุดทรุดโทรมลงไปมาก ถ้าทิ้งบนและกระสุน
ดินดำไว้ในบ่อมต่อไปเกรงว่าจะเป็นอันตรายสูญหายไปเสีย
หมด จึงโปรดให้ขนย้ายสิ่งของที่มากไปไว้ที่ในเมืองจันทบุรี
ส่วนโรงทหารภายในบ่อมที่สร้างไว้แต่เดิมก็ชำรุดหักพังไปมี
โดยรุดระลอกสงขรวณ จนกระทั่งถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อจัดตั้งกรม
ทหารเรือแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
จึงโปรดให้ซ่อมแซมโรงทหารในบ่อมทั้งสองแห่งนี้ แล้ว
โปรดให้จัดส่งทหารเรือส่วนหนึ่งไปประจำ ณ บ่อมทั้งสอง
แห่งนี้ บ่อมทั้งสองจึงเป็นที่ทำการทหารเรือเรื่อยมาจนถึง
พ.ศ. ๒๔๓๖ เมื่อฝรั่งเศสส่งกองทหารมายึดเมืองจันทบุรี
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้ถอน
ทหารเรือออกไปจากบ่อมทั้งสองนี้ ไปตั้งอยู่ที่เมืองชล^(๑)

(๑) เมืองชลเป็นเมืองมาแต่โบราณ เพิ่งขยับเป็นอำเภอขึ้นอยู่กับเมือง
จันทบุรี เมื่อรัชกาลที่ ๕ ใน พ.ศ. ๒๔๕๐ (ใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ก็
ขยับเป็นอำเภอกรัง ๑ แต่ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๘ กลับฟื้นขึ้นเป็น
เมืองอีก)

ณ ธารน้ำตกนมเจดีย์สถานแดงองค์หนึ่ง กับอนุสาวรีย์
 ก่อด้วยอิฐถือปูนนอกแห่งหนึ่ง ทงสองแห่งนี้พระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้สร้างขึ้น คือพระเจดีย์
 นั้น สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๙ พระราชทานนามเจดีย์ว่า
 "อลงกรณ์เจดีย์" ส่วนอนุสาวรีย์นั้นสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔
 เพื่อเป็นที่ระลึกแก่พระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรม-
 ราชเทวี ซึ่งเสด็จทวงกตลงท่ามกลางฉานาเจ้าพระยาเมื่อ
 คราวเสด็จประพาสต้น พระราชวังบางปะอิน ภายใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรด
 อนุสาวรีย์นบรจุพระองค์การของสมเด็จพระนางเจ้าพระองค์
 นั้นด้วย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
 โปรดให้จารึกข้อความไว้ที่อนุสาวรีย์ด้วยคำที่ราบรื่น
 ซึ่งข้าพเจ้าขอคัดมาลงไว้ในที่นี้ทั้งหมด ดังต่อไปนี้

พระลภดลความรัก
 แห่ง

สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์
 พระบรมราชเทวีอรรคมเหษ
 ซึ่งเสด็จทวงกตแล้ว ด้วยเธอได้มาลงท
 เมื่อดุสิตกรวษ ๑๒๓๖ (พ.ศ. ๒๔๑๙)

โดยความยินดีชอบใจ

อนุสาวรีย์

สร้างขึ้นโดยจุฬาลงกรณ์บรมราช

ผู้เป็นพระราชสวามี อันมีความทุกข์

เพราะเธอเป็นอย่างยิ่ง ในจุลศักราช ๑๒๔๓

(พ.ศ. ๒๔๒๔)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรด
 นาคกพลวเป็นอย่างไร และได้เสด็จประพาสหลายคราว
 ทรงแปรคมาดั่งกับทรงพระราชดำรัสว่า

"เราได้เห็นนาคกอย่างนั้นมาสองแห่งสามแห่ง ก็ที่
 อีหนึ่ง เกาะช้าง และสีพยา เห็นไม่มีที่ไหนจะงามกว่าที่นี้เลย
 ถ้าจะให้เรานั่งดูอยู่ยงค้ำกัแทบจะได้ ค้วยเย็นสบายจริง"

เมื่อคราวเสด็จประพาสเมืองจันทบุรี ใน พ.ศ. ๒๔๑๙
 ก็ได้ทรงพระราชนิพนธ์เป็นโคลงชมหน้าตักพลวไว้ใน
 หนังสือเรื่องเสด็จประพาสเมืองจันทบุรี ด้วยคำที่ทรงสร
 มาลงไว้เป็นคำโคลงนั้นซาบซึ้งตรึงใจอย่างที่สุด ผู้ที่ได้อ่าน
 พระราชนิพนธ์เรื่องนาคกพลวแล้ว จะต้องหลับตามองเห็น

ภาพอันน่ารื่นรมย์อย่างสุดซึ้ง และจงใจให้กระหายที่จะไป
เที่ยวชมเป็นอย่างยิ่ง

โคลงชมหน้าทกน^๕ แม้จะทราบกันโดยแพร่หลายแล้ว
ก็ตามแต่ถ้าได้นำมาวางไว้ในที่นี้^๕ จะทำให้เรื่องราวของ
หน้าทกพลวสมบุรณ^๕ ข้างเจ้าจงขออัญเชิญมาลงไว้คง
ต่อไป^๕

นำพอกันเยอก
กระทบเหลี่ยมคี่ลาดค
ชาวังกษีรรส
พรางพรางละอองซน^๕
เบื้องล่างอ่างรับน้ำ
เจ็บคอกคืบแต่ใน
ลำธารชลาสัย
ลงสูครเตยวลง
ยามสายกายเว้าร้อน
เพียรสติปากธาร
กลับเย็นยิ่งสำราญ
ธารก็ธารบได้

บรวพค
ลมพน
ริมวัง รอยน้ำ
เช่นนาสคนธ์ไปรย
เย็นใส
ซึ้งซึ้ง
ไหลหลัง เหลิงแซ
เทศลาเหลือหนาว
สุริยฉาน
ที่ใกล้
ร่วมสุข เกษมแซ
เทียบพลวเทียมถึง

ชลธารปานน้ำทิพย์ มาไปรย สรงฤ
เสี้ยวแต่นามชวนไทย ละห้อย
เรียงพลิวไอยออกไอย จวยมิก เบือนนา
แม้วาบคพรวนอย ทนงแล้วจำกาย

๕ นาटकสระบาป

นาटकสระบาปหรือน้ำตกคลองนารายณ^๕ อยู่ห่างจาก
ตัวเมืองจันทบุรีไปประมาณ ๑๑ กิโลเมตร ^๕ชั้นเก็บการไป
เที่ยวหน้าทกแห่งนี้ออกจะลำบากสักหน่อย ก็จะต้องไปม้า
กว่าจะถึงเชิงชงก^๕กินเวลาต้งเกือบ ๒ ชั่วโมง แต่ในปัจจุบัน
สามารถจะใช้รถยนต์ไปในฤดูแล้งจนถึงเชิงเขา ถ้าไป
รถยนต์ก็เสียเวลาเดินทางเพียงครึ่งชั่วโมงเท่านั้น
ตัวน้ำตกอยู่ข้างบนภูเขาสูงจากพื้นดินขึ้นไปมาก จะ
ต้องเสียเวลาบนายขึ้นไปอีกตง ๒ ชั่วโมงจึงจะถึง เพราะ
ฉะนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในกรุงรัตนโกสินทร์
เสด็จประพาสจึงมิได้เสด็จขึ้นไปเที่ยงตัวน้ำตก กงสระสนาน
อยู่เพียงในลำธารที่เชิงเขาเท่านั้น กระแสน้ำตกสระบาปนี้

ไหลพุ่งแรงมาก น้ำได้หลังไหลออกจากชอกหินโดยแรง
ไม่ขาดสาย แล้วพวยพุ่งจากหน้าผาสูง ๒๕ เมตร ลงไปสู่
อ่างหินขนาดใหญ่ซึ่งเป็นที่รองรับน้ำอยู่เบื้องล่าง เนื่องจาก
ความแรงของน้ำที่ตกลงไป ในอ่างทำให้เกิดเสียงดังกึกก้อง
ไปไกลมาก ผู้ที่เดินผ่านไปทางภูเขาลูกนี้จะได้ยินเสียงน้ำตก
ไหลดังลงมาดังซู่ ๆ อย่างถนัดชัดเจนนับทีเดียว อ่างหินที่
รองรับน้ำนั้นเป็นรูปกลม วัดผ่าศูนย์กลางประมาณสัก ๒๕
เมตร น้ำในอ่างนี้ลึกมาก ประมาณว่าคงจะลึกถึง ๑๐ เมตร
และใสจนสามารถจะมองเห็นตัวปลาว่ายวนเวียนอยู่ในน้ำ
ได้เป็นอย่างดี

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จประ
พาสธารน้ำตกนครทอง ทรงพอพระราชหฤทัยในความ
งามวิจิตรตระการตา จึงโปรดให้สร้างศาลาขึ้นหลังหนึ่ง
เพื่อเป็นที่พักร้อนของผู้จะไปเที่ยวน้ำตก กับโปรดให้สร้าง
เจดีย์ไว้ใกล้ ๆ กับน้ำตกองค์หนึ่ง สูงประมาณสัก ๖ เมตร
พระราชทานนามว่า "จุลลิจมุกตเจดีย์" ศาลาและเจดีย์
ดังกล่าวนี้ยังคงปรากฏอยู่จนถึงเวลาปัจจุบัน

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๙ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสธารน้ำตกนครทองเหมือนกัน แต่
มิได้เสด็จขึ้นไปถึงตัวน้ำตกเพียงแต่ทรงกระแสน้ำในลำธาร
ใกล้ศาลาที่ประทับ และทรงพระราชนิพนธ์โคลงเกี่ยวกับ
น้ำตกสระบาปนี้ ไว้ในหนังสือเรื่องเสด็จประพาสมณฑล
จันทบุรี กล่าวทำนองนินทาว่าดังนี้

สระบาปบาปก่อนสร้าง	ปางโต
สระบ่สระทรงใน	สร้างสร้อย
สระสถานยังอาศัย	นุชนาฏ
สระช่วยสระบาปน้อย	หนึ่งให้สบนาง

นอกจากน้ำตกพลวและน้ำตกสระบาปแล้ว ยังมี
น้ำตกอีกแห่งหนึ่งเรียกว่าน้ำตกตรอกนอง น้ำตกนี้อยู่ใน
เทือกเขาสระบาปเหมือนกันกับน้ำตกสัพพา ซึ่งอยู่ที่ตำบล
สัพพาต่อกับตำบลบางกะจะอีกแห่งหนึ่ง แต่เนื่องจาก
น้ำตกทั้งสองแห่งนี้ไม่สวยงามเหมือนน้ำตกพลวและน้ำตก
สระบาป จึงไม่ค่อยมีคนนิยมไปเที่ยวกันมากนัก

เขาพระบาท

เขาพระบาทหรืออีกนัยหนึ่งเรียกกันว่าเขาคิซมูกอยู่
ตำบลพลวง ในเขตอำเภอมะขาม ห่างจากตัวจังหวัดไป
ทางทิศเหนือประมาณ ๕๐ กิโลเมตร เนื่องจากในปัจจุบัน
ยังไม่มีถนนถาวร เพราะฉะนั้นการไปเขาพระบาทจึงจำ
จะต้องใช้ม้าเป็นพาหนะ แต่ในฤดูแล้งสามารถจะนำ
รถยนต์เล่นไปตามทางเกวียนได้จนถึงเชิงเขา และการเดิน
จากตัวเมืองไปยังภูเขาถนัด ถ้าไปมาจะต้องใช้เวลาอย่าง
น้อยประมาณ ๓ ชั่วโมง ถ้าไปรถยนต์จะใช้เวลาประมาณ
เกือบสองชั่วโมงจึงจะถึงเชิงเขา จากเชิงเขาจะต้อง
ขึ้นบ่าขึ้นไปอีกประมาณ ๒ ชั่วโมง จึงจะถึงยอดซึ่งมีรอย

พระพุทธรบาท

ที่เชิงเขามีเจดีย์องค์ ๑ และเมื่อขึ้นเขาไปได้สัก
หน่อยจะพบบ่อน้ำสองบ่อ ชาวบ้านเรียกกันว่า "บ่อ
น่านต์" ต่อจากบ่อน้ำน่านต์ขึ้นไปเกือบจะถึงรอยพระ
พุทธรบาทมีถ้ำใหญ่เรียกกันว่าถ้ำฤๅษี ถ้ำนี้กว้างขวางมาก
ประมาณว่าถ้ำมีคนสักร้อยหนึ่งเข้าไปสู่ข้างในถ้ำแล้ว ก็จะ

ไม่ต้องเบียดเสียดเหยียดยักกันมากนัก มีช่องทางสำหรับเดิน
เข้าและเดินออกจากถ้ำได้อย่างสบาย ผู้ที่ไปนมัสการ
รอยพระพุทธรบาท มักจะถือโอกาสค้างแรมกันในถ้ำ โดย
มาก

ภายในถ้ำฤๅษีมีบ่อน้ำบ่อหนึ่งเรียกกันว่า "บ่อยา"

กินในบ่อมีสีเหลืองและร่วน เคยมีผู้เก็บเอาไปตากแล้ว
ชงน้ำร้อนรับประทานว่ามีรสหอมหวานดีมาก และใช้เป็น
ยารักษาโรคได้หลายอย่าง เรื่องนี้จะเท็จจริงอย่างไรข้าพเจ้า
ไม่สามารถจะรับรองได้ เพราะยังไม่เคยลองรับประทาน
แต่กลิ่นของดินน่านเมื่อดมดูแล้ว จะรู้สึกว่ามีจริง ๆ
เข้าใจว่าคนโบราณคงจะเก็บเอาดินชนิดนี้ไปปั้นเป็นแท่ง ๆ

คล้ายดินสอ แล้วนำไปขายในตลาดใช้เขียนกระถางชนวน
ก็ได้ และสำหรับคนแพ่ท้องซื้อรับประทานก็ได้ เมื่อ
ข้าพเจ้ายังเป็นเด็กอยู่ เคยได้เห็นดินสอสีเหลืองคล้ายดิน
ที่เขาพระบาทนี้ มีขายอยู่ในกรุงเทพฯ และเคยเห็นหญิง
แพ่ท้องซื้อไปรับประทานเสมอ แต่จะซุกเอาดินจากบ่อยา
ที่เขาพระบาทนี้ไปปั้นขายหรือประการใด ไม่สามารถจะ

ทราบได้ เพราะในขณะนั้นข้าพเจ้าไม่ได้สนใจในสิ่งอัน
แปลกประหลาดเช่นนั้น

จากถ้ำฤๅษีมีทางทะลุไปยังบ่อน้ำอีกแห่งหนึ่ง เป็น
บ่อน้ำที่ค้ำอยู่ในซอกหิน ขนาดของบ่อน้ำกว้างประมาณเท่าชั้น
ตึกหน้าขนาดใหญ่เท่านั้น แต่หน้าประหลาดที่น้ำในบ่อน้ำจะตก
ไปใช้สักเท่าใดๆ ก็ไม่วันหมด ผู้ที่ไปนมัสการพระพุทธบาท
ได้อาศัยน้ำในบ่อน้ำล้างหน้าและรับประทานกันทั้งสิ้น

เมื่อขึ้นถึงยอดเขา จะรู้สึกว่าอากาศหนาวเย็นคล้ายๆ
กับอากาศในฤดูหนาว และมีเมฆหมอกปกคลุมอยู่หนาที่ม
มองไม่เห็นอะไรนอกจากละอองน้ำ ซึ่งปลิวว่อนอยู่เหนือ
ยอดไม้ อากาศบนเขาพระบาทนั้นเต็มไปด้วยไอน้ำหนาวเย็น
จะมองไปในทิศทางใด ไม่สามารถจะเห็นทั่วทั้งคืนได้จนกระทั่ง
เจาเลย

บนยอดเขามีหินแท่งใหญ่ตั้งซ้อนกันขึ้นไปสูงเด่น หิน
ที่ตั้งอยู่บนยอดสุดมีลักษณะกลมเกลี้ยง ถ้ามองจากข้างล่าง
ขึ้นไปจะแลเห็นคล้ายกับตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยวต่างหากจากหิน
ก้อนอื่น ๆ มีหินแผ่นแบนใหญ่รองรับอยู่อีกชั้นหนึ่ง หิน

แผ่นนี้กว้างประมาณ ๑๖ เมตร ยาวประมาณ ๓๐ เมตร
และมีรอยลึกขุมลงไปกว้างประมาณเมตรเศษ ยาวประมาณ
๒ เมตรเศษ รอยที่ลึกขุมลงไปเช่นนั้นเชื่อกันว่าเป็นรอย
พระพุทธบาท ส่วนหินกลมที่ตั้งอยู่บนรอยพระพุทธบาท
นั้น มีรอยกាប់หินที่เกิดโดยธรรมชาติเห็นเพียงกลางๆ

ชาวบ้านเชื่อกันว่าคล้ายกับพระพุทธรูปยืน จึงเรียกกันว่า
พระฉายาหรือพระฉาย และส่งขึ้นไปจากรอยพระพุทธบาท
หรือพระพุทธไสยาสน์องค์หนึ่งเป็นของบ้านกล้วยปูนแต่ฝีมือ
ไม่สามเท่าใดนัก

ในระยะเวลาตั้งแต่ข้างขึ้นเดือน ๓ อันเป็นฤกษ์ที่พื้น
แผ่นดินในเขตจังหวัด จันทบุรี แห่งสนิทแล้วเป็นต้นไป
ประชาชนในเขตจังหวัดจันทบุรีและจังหวัดใกล้เคียง จะ
พากันไปนมัสการรอยพระพุทธบาทนี้ไม่ขาดระยะ ถ้าท่าน
มีโอกาสดังกล่าวได้ไปเที่ยวในฤกษ์ที่ประชาชนไปนมัสการรอยพระ-
พุทธบาทที่เขาพระบาทนั้นแล้ว จะได้เห็นความมอกุศลสาธุ
ของเขาเป็นอย่างมากในการที่ต้องบุกป่าฝ่าดงไปเป็น ระยะ
ทางถึงหลายสิบกิโลเมตร จะต้องขึ้นเขาขึ้นไปอีกถึง ๒-๓
ชั่วโมง จึงจะถึงรอยพระพุทธบาท และจะต้องพักแรม

กลางป่าหรือในดงบนภูเขาหนัวย เพราะไม่สามารถจะไป
กลับภายในวันเดียวกันได้ แต่เขาเหล่านั้นก็โยยหรือ
ปรีปากบ่นถึงความยากลำบากใดๆ ทั้งสิ้น นับว่าเป็นผู้ที่
อดทนและมีศรัทธาปสาทะในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาแรงกล้า
มาก สมควรอย่างยิ่งที่ผู้ที่อยู่ในกรุงจะถือเป็นแบบอย่าง
ต่อไป.

อักษรานุกรมภูมิศาสตร์จังหวัดจันทบุรี

จันทบุรี จังหวัดภาคกลาง (แผนที่ ช ๖) ตั้งศาลา
กลางที่ ต. ตลาด อ. เมืองจันทบุรี ผังขวาของแม่น้ำ
จันทบุรี จากปากน้ำขึ้นไปราว ๑๐ กม. มีทางจากกรุงเทพฯ
ไปทางทะเลประมาณ ๓๐๐ กม. ทางบกโดยสายรถไฟสาย

อรัญญประเทศไปลงที่ จ. ฉะเชิงเทรา แล้วไปตามทาง
รถยนต์ผ่าน จ. ชลบุรี และ จ. ระยอง ทางบกนี้ไม่มีใคร

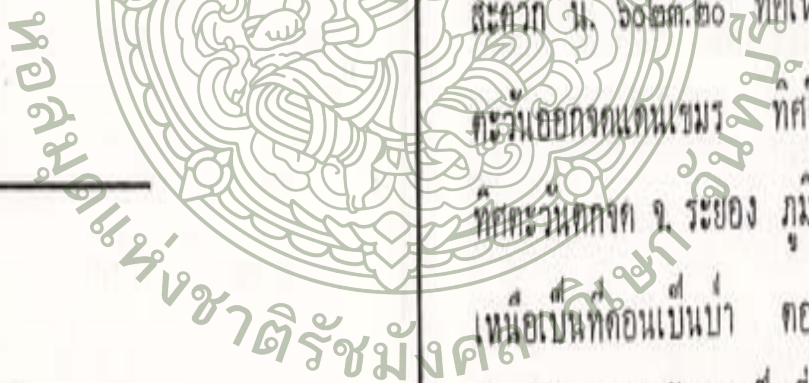
สะดวก น. ๖๐๒๓.๒๐ ทิศเหนือจด จ. ปราจีนฯ ทิศ
ตะวันออกจดแดนเขมร ทิศใต้จดทะเลในอ่าวไทย ทิศ

ทิศตะวันตกจด จ. ระยอง ภูมิประเทศมีเขาล้อมรอบ ทาง
เหนือเป็นที่ดอนเป็นป่า ตอนกลางและตอนใต้เป็นที่ลุ่ม

ทำนาได้ ทางตะวันออกเป็นที่ดอน อากาศหนาวและร้อน
พอสมควร ฤดูฝนมีฝนตกชุกทางแถบเหนือ บางคราวตก

ถึง ๑๐ วันถึง ๑๕ วัน จนน้ำท่วมอยู่นาน ๆ ปริมาณน้ำฝน
๒,๕๐๙ มม. (๒๔๗๙) พ. ๑๐๑ (๒๔๘๐) ทำนา สวนยาง

สวนพริกไทย ไร่กาแฟ สวนผลไม้ ฝักพื้น เผือกถ่าน
ตัดหวาย ปลุกกก และทอเสื่อกก ทำสวนกระวาน ต่อเรือ

และทอผ้า ในจำนวนพลเมืองเหล่านี้เป็นญวนถือศาสนา
คริสต์รังนกขาวโรมันคาทอลิกอยู่ในเขต อ. เมืองฯ รว
๓,๐๐๐ คน จ. จันทบุรี เป็นเมืองท่าทำการค้าขายติดต่อก
กับเกาะกงและอินโดจีนได้สะดวกเพราะเรือกลไฟเดินทะเล
ขนาด ๕๐๐ ตัน เข้าไปจอดในแม่น้ำจันทบุรีได้

แม่น้ำจันทบุรียาว ๖๕ กม. ยอกน้ำเกิดจาก ช. ตะกวด
ทางทิศเหนือของจังหวัด ไหลผ่าน อ. เมืองฯ ออกทะเล
ที่ปากน้ำแหลมสิงห์ มีคลองแยกจากแม่น้ำเรียกว่า ก
หัวแพนไปตาม ต. บางกะจะ และ ต. ท่งใหม่

จ. จันทบุรีเป็นเมืองโบราณมีชื่อปรากฏในพงศาวดาร
มาแต่แรกสร้างกรุงศรีอยุธยา มีซากเมืองเก่าอยู่ ๒ แห่ง
แห่งหนึ่งอยู่ใน ต. พงทลาย อ. เมืองฯ ยังมีคูเมืองและ
เชิงเนินพอสังเกตเห็น อีกเมืองหนึ่งอยู่ใน ต. คลองนารายณ์
ชาวบ้านเรียกว่าเมืองเพี้ยกบัง เมืองกาไวก้าง มีผู้ค
พบศิลาจารึกทั่วทุกเพี้ยกซึ่งเป็นที่โบราณ อยู่ทางทิศใต้
กำแพงเมืองยาว ๕๐๐ ม. (ศิลาจารึกอยู่ในพิพิธภัณฑสถาน)
ในบริเวณเมืองมีศิลาแผ่นใหญ่ๆ สลักเป็นลวดลายอย่าง

โบราณเหลืออยู่บ้างและมีกำแพงหินและถนนใหญ่ ๒ สาย
มีผู้สันนิษฐานกันว่าคงเป็นเมืองที่รุ่งเรืองในสมัยโบราณ
และน่าจะ เป็นเมืองเดียวกับที่มองสิเออร์เออิมเมอร์เขียน
เรื่องราวไว้ในหนังสือ "แกมโบซ" ก.ศ. ๑๕๐๑ ว่ามี
บาทหลวงคนหนึ่งได้พบแผ่นศิลาจารึกอักษรสันสกฤตที่ ก.

เขาสระบาย มีข้อความว่า จังหวัดจันทบุรีได้ตั้งมาช้านาน
ประมาณ ๑,๐๐๐ ปีแล้ว ในเวลานั้นเรียกว่าควนตราบุรี
(น่าจะเขียนจันทบุรี แต่ที่เขียนไว้เช่นนั้น คงจะเป็นด้วย
ผู้เขียนแปลผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง) ผู้สร้างเมืองชื่อ ทาง
หรือแหง กนพนเมืองเป็นของ เมื่อประมาณ ๕๐๐ ปี
มาแล้ว ไทยยกกองทัพไปตี เจ้าเมืองได้มอบเมืองให้แก่ไทย
ชื่อวาปสเตนและอาคารยา.

อีกเมืองหนึ่งเรียกเมืองใหม่สร้างในรัชกาลที่ ๓ แห่ง
กรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๗ อยู่ใน ต. บางกะจะ
อ. เมืองจันทบุรี ได้อยู่ในความครอบงำชั่วคราวของฝรั่งเศส
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๗ จ. จันทบุรีมี

๕ อำเภอ^(๑) คือ ๑. เมืองจันทบุรี
๒. ชลบุรี ๓. ท่าใหม่ ๔. มะขาม
๕. แหลมสิงห์ ซึ่งสำคัญในจังหวัดนี้
คือ เมืองเก่า บ่อมไพร่พินาศ บ่อม
พิฆาฏบัจจามิตร

กระแจะ

คลองโน อ. ท่าใหม่ จ. จันทบุรี
ยอกนำมาจาก ข. ทสวาย อ. ตระกวด
๓. กระแจะ อ. ท่าใหม่ เขาห่างจาก
๓. กระแจะ ๒. กม. ตำบลชั้น อ. ท่าใหม่
จ. จันทบุรี

กวาง

เกาะใน จ. จันทบุรี

กาไว

เมืองเก่าใน ต. คลองนารายณ์
อ. เมืองจันทบุรี จ. จันทบุรี บางที
เรียกว่าเมืองเพี้ยศ (จ.จันทบุรี)

กัมพูช

กิ่งอำเภอ ชั้น อ. มะขาม จ. จันทบุรี
ตั้งว่าการที่บ้านพญาแก้ว เดิมเป็น
กิ่งอำเภอเรียกว่ากิ่งท่าหลวง ชั้น อ.
ท่าหลวง เปลี่ยนเป็นกิ่งกัมพูช เมื่อ

(๑) บัจจุบันมี ๖ อำเภอ คืออำเภอโป่งน้ำร้อนนอก ๑

พ.ศ. ๒๔๖๐ ควบเกี่ยวกับเปลี่ยน อ.
ท่าหลวง เป็น อ. มะขาม กิ่งกัมพูช
มี ๔ ตำบล คือ ๑. ทวายขาว ๒. ทัพไช
๓. โป่งน้ำร้อน ๔. หนองตากง

เกี่ยวนัท

ตำบลชั้น อ. ชลบุรี จ. จันทบุรี

เกาะขวาง

ตำบลชั้น อ. เมืองฯ จ. จันทบุรี

ไทรทอง

ถ้ำ ที่ ข. วง ต. นายายอาม อ.

ท่าใหม่ จ. จันทบุรี

คลอง ตำบล และอำเภอ ชั้น
จ. จันทบุรี จากเมืองไปอำเภอ มีทาง

ทั้งบกและน้ำ แต่ทางบกไม่ใคร่สะดวก

อ. ชลบุรีตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้
ของ อ. เมืองฯ อยู่ทางทิศตะวันออก

ของ อ. แหลมสิงห์ อยู่ทางตะวันตก
เฉียงเหนือของ อ. เขาสมิง จ. ทวาย

และอยู่ทางใต้ของ อ. มะขาม ภูมิ
ประเทศ ตอนเหนือเป็นคอนสูงมีป่า

และเขามาก ทำสวนยางและสวนผลไม้
ได้บ้าง ตอนกลางและตะวันออกเป็นที่

๕ อำเภอ (๑) คือ ๑. เมืองจันทบุรี
๒. ชลบุรี ๓. ท่าใหม่ ๔. มะขาม
๕. แห่มสิงห์ ซึ่งสำคัญในจังหวัดนี้
คือ เมืองเก่า บ่อมไพร่พินาศ บ่อม
พิฆาฏบู้จามิตร

กระแจะ

คลองโน อ. ท่าใหม่ จ. จันทบุรี
ยอคนมาจาก ข. หลวย สงขลา
๓. กระแจะ อ. ท่าใหม่ เขาหลวงจาก
๓. กระแจะ ๒. กม. ตำบลชน อ. ท่าใหม่
จ. จันทบุรี

กวาง

เกาะโน จ. จันทบุรี

กาไว

เมืองเก่าโน ๓. คลองนารายณ์
อ. เมืองจันทบุรี จ. จันทบุรี บางที
เรียกว่าเมืองเพี้ยศ (จ.จันทบุรี)

กัมพูช

กิ่งอำเภอ ชน อ. มะขาม จ. จันทบุรี
กิ่งหวาการที่บ้านพญาแก้ว เดิมเป็น
กิ่งอำเภอเรียกว่ากิ่งท่าหลวง ชน อ.
ท่าหลวง เปลี่ยนเป็นกิ่งกัมพูช เมื่อ

(๑) ปัจจุบันมี ๖ อำเภอ คืออำเภอโป่งน้ำร้อนอีก ๑

พ.ศ. ๒๔๖๐ กระจายเกี่ยวกับเปลี่ยน อ.
ท่าหลวง เป็น อ. มะขาม กิ่งกัมพูช
มี ๔ ตำบล คือ ๑. ทราขาว ๒. ทัพไช
๓. โป่งน้ำร้อน ๔. หนองตาก

เกวียนหัก

ตำบลชน อ. ชลบุรี จ. จันทบุรี

เกาะขวาง

ตำบลชน อ. เมืองฯ จ. จันทบุรี

โคกทอง

ดำ ที่ ข. วง ๓. นายยาม อ.

ท่าใหม่ จ. จันทบุรี

คลอง

คลอง ตำบล และอำเภอ ชน

จ. จันทบุรี จากเมืองไปอำเภอ มีทาง
ทงบกและน้ำ แต่ทางบกไม่ใคร่สะดวก

อ. ชลบุรี อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้
ของ อ. เมืองฯ อยู่ทางทิศตะวันออก

ของ อ. แห่มสิงห์ อยู่ทางตะวันตก

เฉียงเหนือของ อ. เขาสมิง จ. ตราด

และอยู่ทางใต้ของ อ. มะขาม ภูมิ

ประเทศ ตอนเหนือเป็นตอนสูงมีป่า

และเขามาก ทำสวนยางและสวนผลไม้

ได้บ้าง ตอนกลางและตะวันออกเป็นที่

ได้บ้าง ตอนกลางและตะวันออกเป็นที่

ดิน : ด้า ที่ ข. วง ต. นายยาม อ. ทำใหม่

ตกพรหม : ตำบลชั้น อ. ชล่ง จ. จันทบุรี

ตรอกนอง : กลอง และตำบล ชั้น อ. ชล่ง จ. จันทบุรี
น้ำตกอยู่ที่ไหล่ ข. สระบาป ซึ่งอยู่ค่าน
ตะวันออก ต. ตรอกนอง อ. ชล่ง
จ. จันทบุรี

ตลาดจันทบุรี : ตำบล ชั้น อ. เมืองฯ จ. จันทบุรี

ตะกวด : เขา อยู่ทางทิศเหนือ อ. ทำใหม่ จ. จันทบุรี
ติดต่อกับ อ. บึงนาราง จ. ปทุมธานี เป็น
แดนเกิดแห่งแม่น้ำจันทบุรี และลำน้ำ
โตนก และแม่น้ำบางปะกง

ตะกาดง่าว : ตำบล ชั้น อ. ทำใหม่ จ. จันทบุรี

ตะเคียนทอง : ตำบล ชั้น อ. มะขาม จ. จันทบุรี

โตนก : ลำน้ำ ยาวประมาณ ๘๐ กม. ยอดน้ำเกิด
จาก ข. ตะกวด ไหลผ่าน อ. ทำใหม่
จ. จันทบุรี ไปออกทะเลที่ตรงปากน้ำ
แหลมหนู ตอนต้นของลำน้ำนั้นขึ้น มี
เกาะแก่งกุดเคียวมาก ฤดูแล้งน้ำแห้งซอก

เป็นห้วงๆ ตำบลชั้น อ. ทำใหม่
จ. จันทบุรี เรียกว่า ต. วังโตนก.

ทรายขาว : ตำบล ชั้นกิ่งกัมพูช อ. มะขาม จ. จันทบุรี

ทลาย : เขา ใน ต. กระแจะ อ. ทำใหม่ จ. จันทบุรี
สูง ๓๔๗ ม.
ตำบล ชั้นกิ่งกัมพูช อ. มะขาม จ. จันทบุรี
ท่าเรือเมล์ ใน อ. เมือง จ. จันทบุรี มี
ถนนรถยนต์ยาว ๑๒ กม. จากท่าเรือไปถึง
ต. ตลาดจันทบุรี อ. เมืองฯ จ. จันทบุรี

ท่าช้าง : ตำบล ชั้น อ. เมืองฯ จ. จันทบุรี

ท่าเรือช้าง : ตำบล ชั้น อ. เมืองฯ จ. จันทบุรี

ท่าศาลา : ตำบล ชั้น อ. ทำใหม่ จ. จันทบุรี

ท่าหลวง : ตำบล ชั้น อ. มะขาม จ. จันทบุรี เคย
เป็นอำเภอและเปลี่ยนเป็น อ. มะขาม เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๖๐ มีถนนยาว ๑๓ กม. ตั้งต้น
จากศาลาท่าหลวงผ่าศาลากลางจังหวัดไป
ถึงตลาด อ. ทำใหม่ จ. จันทบุรี

ท่าใหม่ กลอง ตำบล และอำเภอ ขึ้น จ. จันทบุรี
จากเมืองไปอำเภอ ทางบกโดยรถยนต์
สะดวกแต่ฤดูแล้ง ส่วนทางน้ำที่สำคัญคือ
คลองท่าใหม่ ซึ่งแยกไปติดต่อกับแม่น้ำ
จันทบุรี ทางตะวันออกเฉียงใต้ อ. ท่าใหม่

อยู่ทางตะวันตกของ อ. เมือง อยู่ทาง
เหนือของ อ. แกลง ตั้งและอยู่ทาง
ตะวันออกของ อ. แกลง จ. ราชบุรี
ภูมิประเทศ เป็นที่ราบ มีเขาและเนิน
เล็ก ๆ สลับเป็นตอน ๆ อากาศอบอุ่นพอ
สบาย ฝนตกชุกในฤดูร้อน ฝน
บางครั้งอาจท่วมอยู่หลาย ๆ วัน พ. ๒๕
(๒๕๕๐) ทำนา ทำสวน ทำไร่ ปลูกไม้
และการประมง การทำพริกไทย นับว่ามี
ชื่อเสียงกว่าทุกอำเภอใน จ. จันทบุรี

อ. ท่าใหม่ (เดิมเป็น อ. พลายแหวน)
มี ๑๕ ตำบล คือ ๑. ท่าใหม่ ๒. กระแจะ
๓. แก่งหางแมว ๔. เขาบายศรี ๕. เขาหัว

๖. คลองขุด ๗. ช้างข้าม ๘. ตะกาดเจ้า
๙. ท่าศาลา ๑๐. หุ้งเบญจา ๑๑. นายาย
อาม ๑๒. บ่อพุ ๑๓. พลายแหวน ๑๔.
วังโขมง ๑๕. วังโตนก ๑๖. สนามชัย
๑๗. สองพี่น้อง ๑๘. สี่พญา

ตำบล ขึ้น อ. ท่าใหม่ จ. จันทบุรี
ถ้าที่ ข. วง ต. นายายอาม อ. ท่าใหม่
จ. จันทบุรี

เกาะใน จ. จันทบุรี
เกาะใน จ. จันทบุรี
เกาะใน จ. จันทบุรี
เกาะใน จ. จันทบุรี

ตำบล ขึ้น อ. ท่าใหม่ จ. จันทบุรี
ถ้า ที่ ข. วง ต. นายายอาม อ. ท่าใหม่
จ. จันทบุรี

เนินจิ่ง เนินดิน ใน ต. ตกพรม เป็นเนินสูงจาก
ระดับน้ำทะเลประมาณ ๓๖ ม. ยาว
ประมาณ ๑๒ ก.ม. กว้าง ๓ ก.ม. เป็นที่
เหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์.

เนินโพ คลองโน อ. แหยมสิงห์ จ. จันทบุรี
 บ่อ ตำบล ชื่น อ. ชลบุรี จ. จันทบุรี
 บ่อพุ ตำบล ชื่น อ. ท่าใหม่ จ. จันทบุรี
 บางกะจะ คลอง และ ตำบล ชื่น อ. เมืองจันทบุรี
 จ. จันทบุรี มีถนนรถยนต์ยาว ๑๒ กม.
 แยกจากถนนสายแฉลบที่บ้านหัวหิน ต.
 บางกะจะไปถึงตลาดท่าใหม่ อ. ท่าใหม่
 จ. จันทบุรี
 บางกระไชย ตำบล ชื่น อ. แหยมสิงห์ จ. จันทบุรี
 บางชัน ตำบล ชื่น อ. ชลบุรี จ. จันทบุรี
 บางตะปอน คลอง ติดต่อกับคลองเป็ด และตำบล
 ชื่น อ. ชลบุรี จ. จันทบุรี
 บางสระแก้ว ตำบล ชื่น อ. แหยมสิงห์ จ. จันทบุรี
 ปฐวี ตำบล ชื่น อ. มะขาม จ. จันทบุรี
 ปลา ตำบล ชื่น อ. นายายอาม อ. ท่าใหม่
 จ. จันทบุรี
 ปากน้ำ ตำบล ชื่น อ. แหยมสิงห์ จ. จันทบุรี
 เปร็ด (เปร็ด) เกาะโน อ. แหยมสิงห์ จ. จันทบุรี

ตำบล ชื่น อ. แหยมสิงห์ จ. จันทบุรี
 เรียกว่า ต. เกาะเปร็ด
 เป็ด คลองโน อ. แหยมสิงห์ จ. จันทบุรี เชื่อม
 คลอง บางตะปอนกับคลองพลว
 โป่งน้ำร้อน^(๑) ตำบล ชื่นกิ่งกัมพู อ. มะขาม จ. จันทบุรี
 โป่งแรก ตำบล ชื่น อ. เมืองฯ จ. จันทบุรี
 ตำบล ชื่น อ. ท่าใหม่
 ต. นายายอาม อ. ท่าใหม่
 จ. จันทบุรี
 ตำบล ชื่น อ. มะขาม จ. จันทบุรี มี
 พระพุทธรูปจำลองอยู่ที่ไหล่ ช. กิษณภูมิ
 พลายแหวน ตำบล ชื่น อ. ท่าใหม่ จ. จันทบุรี สูง ๑๕๐ ม.
 มีพระพุทธรูปที่ไหล่เขา มีพระพุทธรูปบาท
 จำลอง เคยตั้งที่ว่าการอำเภอที่เขานี้ เรียก
 อ. พลายแหวน เมื่อราว พ.ศ. ๒๔๔๐
 แล้วเปลี่ยนเป็น อ. ท่าใหม่ ที่เขานี้
 พลายขวนคินและทับทิม ชาวบ้านมักทำ
 ขุดพลอยในเมื่อทำนาไม่ไถผล ตำบล ชื่น
 อ. ท่าใหม่ จ. จันทบุรี

(๑) บึงจมน เป็นที่ว่าการอำเภอ โดยขกรฐาและกิ่งกัมพูเป็นอำเภอ ย้าย
 ที่ทำการไปตั้งที่ตำบลโป่งน้ำร้อน เรียกว่าอำเภอโป่งน้ำร้อน

พลับพลา ตำบล ชน อ. เมืองฯ จ. จันทบุรี
 พลว คลองและตำบล ชน อ. แหยมสิงห์ จ.
 จันทบุรี หนัก อยู่ทีไต่ ช. สระบาป
 ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ สูงประมาณ ๑๖
 ม. มีอ่างศิลากว้าง ๒๕ ม. ลึก ๑๒ ม.

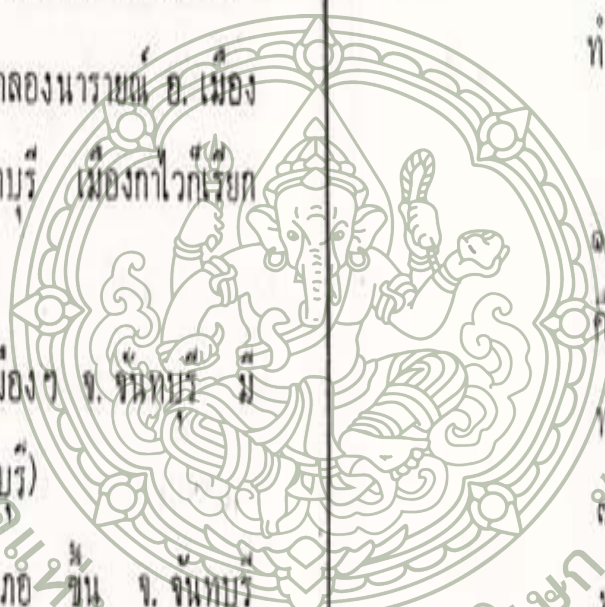
พะเนียด เมืองเก่า ใน ต. คลองนารายณ์ อ. เมือง
 จันทบุรี จ. จันทบุรี เมืองกาเวกเรียก
 (คูจันทบุรี)

พุงทลาย ตำบล ชน อ. เมืองฯ จ. จันทบุรี มี
 เมืองเก่า (คูจันทบุรี)

มะขาม ตำบล และ อำเภอ ชน จ. จันทบุรี
 จากเมืองไปอ้งเภอ มีทางรถยนต์ยาว
 ประมาณ ๑๒ กม. สะดวกแต่หน้าแดง
 ทางน้ำไปตามลำน้ำจันทบุรี แต่ก้ไปได้แต่
 ฤดูแล้ง อ. มะขาม อยู่ทางตะวันออกเฉียง
 เหนือของ อ. เมืองจันทบุรี อยู่ทางใต้ของ
 อ. อร์ญูญประเทศ จ. ปราจีน อยู่ทาง
 เหนือของ อ. ชลุม เขตทางตะวันออกคือ

แดนพระตะบอง ภูมิประเทศค่อนข้าง
 เป็นที่ป่าคอนมีเขามาก ตอนกลางและ
 ตอนใต้เป็นที่ราบทำการเพาะปลูกได้เป็น
 ส่วนมาก อากาศชื้นฝนตกชุก หนาว
 หนาวมากแต่อยู่ไม่นาน พ. ๒๐ (๒๔๘๐)
 ทำสวนกระวานและหาของป่า

อ. มะขาม (เดิมเป็น อ. ท่าหลวง) มี
 ๑ กิ่ง คือ กิ่งกัมพูช และมี ๑๒ ตำบล
 คือ ๑. มะขาม ๒. ตะเคียนทอง ๓.
 ท่าหลวง ๔. ปฐวี ๕. พลวง ๖. วังจะอ้าย
 ๗. วังเขม ๘. แสลง ๙. ทรายขาว ๑๐.
 ทัพไซ ๑๑. โป่งน้ำร้อน ๑๒. ทนงคาง
 ตำบล ชน อ. ชลุม จ. จันทบุรี
 อำเภอ ชน จ. จันทบุรี เป็นที่กิ่งศาลา
 กลางจังหวัด อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้
 ของ อ. มะขาม อยู่ทางเหนือของ อ.
 แหยมสิงห์ และ อ. ชลุม ภูมิประเทศค่อนข้าง
 เหนือเป็นป่าโปร่ง เป็นที่จับจองทำสวน
 ยางพาราและสวนส้มปัด ตอนกลาง

ลิขสิทธิ์ในหนังสือสงวนลิขสิทธิ์

และตอนใต้เป็นที่ลุ่มทำนาได้ทั่วๆไป ทาง
ตะวันออกเป็นที่ดอนแต่ชุ่มชื้น มีสวนยาง
และสวนผลไม้มาก ทางตะวันออกเป็นที่
ทรายและดินแดง มีไร่พริกไทยมาก
พ. ๒๓ (๒๔๘๐) ทำสวนผลไม้ ไร่พริกไทย
ทำสวนยางพารา ปลูกต้นกอก ทอยเสือก
และทอยผ้า

- อ. เมืองฯ มี ๙ ตำบล คือ ๑. เกาะช้าง
- ๒. กมบาง ๓. กลองนารายณ์ ๔. ตลาด
- จันทบุรี ๕. หาดขาม ๖. บางกะจะ ๗.
- พลับพลา ๘. หนองบัว ๙. จันทบุรี
- ตะวันออก (ดูจันทบุรีด้วย)

เมืองใหม่
แมว
ยายคำ

เมืองใน ต. บางกะจะ อ. เมือง จ. จันทบุรี
เจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติสร้างในรัชกาล
ที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๗ พร้อมกับสร้างวัด
โยธานิมิต
เกาะใน จ. จันทบุรี
คลองใน ต. พลั่ว อ. แหยมสิงห์ จ. จันทบุรี

โยธานิมิต
ถ้ำ
ถ้ำ

วัดอยู่ในเมืองใหม่ ต. บางกะจะ อ. เมืองฯ
สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ กับ
ข้าราชการสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๗ กราว
ออกไปตั้งชัศคทาทัพญวน
เกาะใน จ. จันทบุรี

เขา ระหว่าง ต. นายยาม อ. ทำใหม่
จ. จันทบุรี และ ต. กองหิน อ. แกลง
จ. ระยองบริเวณภายในเขามี่ที่ราบอยู่กลาง
มีชาล้อมรอบ จึงเรียกว่า ช. วง มีถ้ำ
หลายถ้ำ เช่น ถ้ำปลา ถ้ำน้ำ ถ้ำพระ
ถ้ำหิน ถ้ำระเซ้ ถ้ำสาริกา ถ้ำไทรทอง
ถ้ำชาละวัน ถ้ำวิมาลา ถ้ำกิน ฯลฯ มีมูล
ค้างคาวใช้เป็นปุ๋ยได้อย่างดี

วังโขมง
วังจะอ้าย
วังแซ้ม
วังสรรพรส
วัดใหม่
วันยาว

ตำบล ชน อ. ทำใหม่ จ. จันทบุรี
ตำบล ชน อ. มะขาม จ. จันทบุรี
ตำบล ชน อ. มะขาม จ. จันทบุรี
ตำบล ชน อ. ชลุม จ. จันทบุรี
ตำบล ชน อ. เมืองฯ จ. จันทบุรี
ตำบลชน อ. ชลุม จ. จันทบุรี

วิมาลา ถ้ำที่ ข. วง ท. นายายอาม อ. ทำใหม่ จ. จันทบุรี

เวฬุ ลำน้ำ ใน อ. ชลุม จ. จันทบุรี ยาว ๕ กม. ยอดน้ำ เกิดจากเขาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของ ข. สระบาป บรรจบกับลำธารเล็กๆ ซึ่งเกิดจากน้ำตกตรอกนอง ข. สระบาปรวมกันไหลลงทะเลสาบ อ. ชลุม เรียกว่าลำน้ำสาขยาว

ชานาคยอมไปจอกได้ถึง อ. ชลุม คำบล ชัน อ. ทำใหม่ จ. จันทบุรี

สระบาป เขา อยู่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำจันทบุรี สูง ๙๓๒ ม. มีน้ำตกมากแห่ง เช่น น้ำตกพิลา น้ำตกตรอกนอง น้ำตกสระบาป ซึ่งอยู่บนไหล่ ข. สระบาปทางทิศตะวันตก เป็น น้ำตกหลายชั้นสูงมาก ชั้นบนตกจากหน้าผาสูงประมาณ ๒๕ ม. ชั้นล่างสูงประมาณ ๑๖ ม. มีอ่างศิลา ๒ อ่าง ชื่อ อ่างหงส์ ๑ และอ่างหงส์ที่ ๒

สองพี่น้อง คำบล ชัน อ. ทำใหม่ จ. จันทบุรี

สอยดาว เขา ในกิ่งกัมพูช อ. มะขาม จ. จันทบุรี สูง ๑๖๓๙ ม.

สระบัว เกาะใน จ. จันทบุรี

สันยา ลำน้ำ แยกจากลำน้ำเวฬุไป อ. ชลุม จ. จันทบุรี

ถ้ำที่ ข. วง ท. นายายอาม อ. ทำใหม่ จ. จันทบุรี

คำบล ชัน อ. ทำใหม่ จ. จันทบุรี

คำบล ชัน อ. มะขาม จ. จันทบุรี

หงส์ อ่างศิลา ที่น้ำตก ข. สระบาป มี ๒ อ่าง เรียกหงส์ที่ ๑ และหงส์ที่ ๒

หนองซอน คำบล ชัน อ. เมืองฯ จ. จันทบุรี

หนองซิม คำบล ชัน อ. แหลมสิงห์ จ. จันทบุรี

หนองตาก คำบล ชันกิ่งกัมพูช อ. มะขาม จ. จันทบุรี

หนองบัว คำบล ชัน อ. เมืองฯ จ. จันทบุรี

หนู เกาะใน จ. จันทบุรี

หอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร
กรุงเทพฯ

ทิวแพน กลอง แยกจากแม่น้ำจันทบุรีไป ท. บาง
กะจะ ต. ทำใหม่ จ. จันทบุรี

ทางแมว กลอง ขนาดเล็กใน อ. ทำใหม่ จ. จันทบุรี
ไหลลงรวมลำน้ำโตนค, แก่งในลำน้ำ
โตนค, ตำบลซัน อ. ทำใหม่ จ. จันทบุรี
เรียกว่า ต. แก่งทางแมว

แหลมสิงห์ เขา ไน อ. แหลมสิงห์ จ. จันทบุรี สูง
๑๗๐ ม. อยู่บนฝั่งด้านตะวันตกของช่อง
ทางเข้าปากน้ำจันทบุรี มีประตูล้อม
บนเขานี้ อำเภอ ซัน จ. จันทบุรี จาก
เมืองไปอำเภอโดยรถยนต์ถึงท่าแฉลบ แล้ว
โดยสารเรือต่อไปตามลำน้ำจันทบุรี

แหลมสิงห์ อ. เมืองฯ อยู่ทางตะวันออก
เฉียงใต้ของ อ. ทำใหม่ และอยู่ทาง
ตะวันตกของ อ. ชลบุรี เขตทางใต้ตกทะเล
ในอ่าวสยาม ภูมิประเทศ ทางเหนือเป็น
ที่ดอน ทางตะวันออกและตะวันตกเป็น
ที่ลุ่ม ทางใต้เป็นทะเล อากาศพอสบาย

พ. ๑๔ (๒๔๘๐) ทำสวนมะพร้าว สวนยาง
และการประมง

เดิมอำเภอขึ้นตรงที่ว่าการที่ปากคลอง
ยายคำ ต. พลับ เรียกว่า อ. พลับแล้วจึง
ย้ายไปตั้งที่ ต. ปากน้ำ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘
ยังคงเรียกว่า อ. พลับ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๒
สร้างที่ว่าการใหม่ จึงเปลี่ยนชื่อว่าเป็น
อ. แหลมสิงห์ ที่ ต. ปากน้ำ อำเภอเดิม
มีชื่อเดิมว่าบ้านจามิตร สร้างในรัชกาล
ที่ ๓ นายหลังฝรั่งเศษเปลี่ยนแปลงเป็นที่
พักนายทหาร เรียกว่าตึกแดง เมื่อ พ.ศ.
๒๔๓๖

อ. แหลมสิงห์มี ๘ ตำบล คือ ๑.
ปากน้ำ ๒. เกาะเปร็ด ๓. คลองน้ำเค็ม
๔. ซ้ำห่าน ๕. บางกระโสม ๖. บางชะเมา
๗. พลับ ๘. หนองน้ำ

หอสมุดแห่งชาติบรมราชูปถัมภ์
จันทบุรี

พิมพ์ที่ หจก. พับลิเคชันเซนเตอร์ 35/10 ศูนย์การค้าเดลิโมโลก

ราชดำริ กรุงเทพมหานคร โทร. 2515238

ถนนพหลโยธิน มุกกันต์ ห้วยพหลโยธิน 2520